

VIRÁG LÁSZLÓNÉ

A GÉPÁLLOMÁSOK SZEREPE A KOMMUNISTA PÁRT
PARASZTPOLITIKÁJÁNAK ALAKULÁSÁBAN -
KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A BÉKÉS MEGYEI
GÉPÁLLOMÁSOKRA
/ 1945 - 1956 /

Tartalom	Oldalszám
I. Politika és gépesítés	1 - 12
II. A gépállomások megalakulása, irányítása; kapcsolataik jellege	13 - 20
III. A gépállomások működésének üzemi zavarai	21 - 57
1./ A gépállomány	
2./ A gépesítés színvonala; munka, teljesítmény; gépkihasználás	
3./ Termelési költség	
4./ Munkaerő, érdekelttség	
IV. A gépállomások működésének körülményei és tapasztalatai	58 - 68
1./ Gazdasági tevékenység	
2./ Politikai tevékenység	
V. Gépesítés és politika / 1948 - 1956 //	69 - 71
Összegzés	
VI. Jegyzetek, hivatkozások	72 - 86
VII. Források, bibliográfia	87 - 90

I. Politika és gépesítés

/ 1945 - 1948 /

A felszabadulás utáni agrárátalakulás a munkás- paraszt szövetség népi demokratikus tartalmú továbbfejlődését tette lehetővé.

A munkás - paraszt szövetség kérdése a kommunista párt stratégiájában fontos szerepet töltött be. A koalíción belüli hatalmi egyensúly kialakítása, majd az MKP javára történő felbomlása a paraszti rétegek állásfoglalásától nagymértékben függhetett. A parasztpolitika az MKP általános ideológiai - politikai nézeteinek megfelelően formálódott, összefüggött az MKP népi demokratikus átalakulásáról vallott felfogásával. E szerint a népi demokratikus forradalom a munkásosztály vezetésével széles osztályszövetség alapján létrejött békés, de nem osztályharc nélküli átmenet korszaka. A szocializmushoz való eljutásnak e népi demokratikus útja az MKP politikai - stratégiai elveinek meghatározójává vált az 1945 - 1947/48 közötti időszakban. Az MKP a parasztság egészének megnyerésére törekedve a munkás - paraszt szövetség megerősítését tűzi ki célul. E szövetséget a földreform alapozza meg, "széles paraszti tömegek fordultak a koalíció balszárnya felé, közelebb kerültek a demokratikus átalakulás vezetőjéhez, a kommunista párthoz."/I/

1947/48-ig az MKP parasztpolitikáját alapvetően a demokratikus vonások jellemezték. A szegény - közép - és gazdag-paraszti rétegek megnyerését a feudálkapitalista elemektől való leválasztás taktikájával kapcsolta össze. E paraszti rétegek felé gyakorolt egységpolitikát a nagyfokú rugalmasság, az aktualitásokhoz való alkalmazkodás igénye tette sajátossá. E politikai gyakorlatnak megfelelő elméleti készség a realitások figyelembevételét, s ezért a realitások befolyásolásának lehetőségét biztosította az MKP számára.

Ebben a politikai környezetben formálódik az MKP gépesítéssel kapcsolatos felfogása is. A földreform következményeként jellemzővé vált árutermelő parasztgazdaságok érdekeit tartja szem előtt, kilátásba helyezi a földhözjuttottak állami támogatását, kamatmentes kölcsönök és termelőeszközök juttatását. A magántulajdonban lévő eszközök mellett szükségesnek tartja a földreform során állami kezelésbe került igaerő és mezőgazdasági gépek tervszerű elosztását is, ennek közösségi keretekben történő hasznosítását javasolja. "Tekintettel az állatállomány rendkívüli lecsökkenésére és a mezőgazdasági gépek óriási hiányára, szövetkezeti vagy közösségi formában meg kell szervezni az igaerő és gépek közös használatát." /2/ 6950 traktor, gőzeke és 6000 cséplőgép kerül a földhözjuttatott parasztság "kollektív tulajdonába." /3/ A földművesszövetkezetek, gépszövetkezetek keretében működtetett gépállomány egyrészt a hagyományos szövetkezeti típusok továbbélésének és új funkcióinak lehetőségét jelezte, másrészt a kisparaszti mezőgazdaság ez irányban történő továbbfejlesztésének és megerősítésének szándékát, a "kisüzemi mezőgazdaság agrárformájának" kiszélesítését. /4/

A koalíciós harcok történetébe beépülő parasztpolitika különösen az MKP, az MKP vezette Baloldali Blokk és a Független Kisgazdapárt közötti küzdelemben válik ütközőterületté. Az 1945-ös őszi országos választások előtt az MKP 1945. szeptember 22-i választási programjában az újjazdák gazdasági támogatását, az állat- és gépállomány fokozatos pótlását, a földreform befejezését helyezi kilátásba. A parasztság egységét, a munkás-paraszt szövetség megerősítését és a haladó értelmiség együttműködését hangsúlyozza a földesúri és tőkés erőkkal szemben. Az 1945. november 4-i nemzetgyűlési választásokon győztes FKGP ellen létrehozott Baloldali Blokk a FKGP jobboldali reakciós erői elleni közös fellépés kereteit teremti meg az MKP számára.

Májusi nyilatkozata a parasztság megerősítését, az újjazdák segítségét emeli ki. /5/ A koalíciós harcok szempontjából kritikussá váló 1946-os évben az MKP III.kongresszusán leszögezi, hogy a munkásosztály védi meg a "termelőmunkán alapuló kismagántulajdont a harácsoló nagytőkével szemben, és megnyitja az útját a paraszti demokrácia kibontakozásának mind gazdasági, mind politikai, mind művelődési téren."

/6/ Az MKP a parasztság érdekvédelmének hangoztatásával /a traktor és mezőgazdasági kisgépek, szerszámgyárak fejlesztése, a magánkézben lévő talajművelő- és vonógépek évi kötelező szántásnormájának megállapítása, a földműves- és gépszövetkezetek kisparasztsághoz igazodó tevékenysége - kölcsönzés, javítás, karbantartás/ - bizonyítja a parasztságért folytatott harc fontosságának felismerését. /7/ A népi demokrácia továbbfejlesztése a parasztság tömegeinek állásfoglalásán múlhatott. Az MKP-nek a parasztság különböző rétegeiért folytatott harca a népi demokrácia társadalmi alapjának kiszélesedését, s ezzel együtt az MKP politikai helyzetének stabilizálódását eredményezhette. E politikai - hatalmi harcban a gazdasági és politikai érvekkel való meggyőzés egyaránt helyet kapott a feudálkapitalista restauráció elhárítása, a földreform befejezése, a mezőgazdasági termelés normalizálása, az újjáépítési program kidolgozása és érvényesítése érdekében.

A mezőgazdaság iga- és gépi erő igényét azonban az ország gazdasági leromlása miatt nem tudták megoldani. Részleges és átmeneti javaslatok, intézkedések csak részleges segítséget jelenthettek. Ezek az egyéni tulajdonban lévő állat- és gépállomány kölcsönzésének szabályozása, a gép- és földművesszövetkezetek felvásárló és elosztó jogának biztosítása, továbbá kölcsönök, hitelek. Az a segítség, amely ezúton juthatott a parasztság rászoruló rétegeinek, kevésnek bizonyult.

Az MKP hároméves tervjavaslata a párt agrárpolitikájának továbbfejlődését mutatja. A kisparaszti mezőgazdaság érdekeinek megfelelően fejti ki szövetkezeti politikáját is. A hagyományos szövetkezeti formák kibővítését a nagyszámú kistermelő és kisfogyasztó miatt tartja szükségesnek. Azzal érvel, hogy a nagyüzemi termelőmód hozamát az önkéntes szövetkezés különböző lehetőségeivel képesek csak elérni a dolgozó parasztok. A távlati célok miatt is igyekeznek megőrizni a közösségivé vált termelőeszközöket; a földművesszövetkezetek, gépszövetkezetek tulajdonába és kezelésébe került uradalmi berendezések, gépek, épületek, üzemek működtetését szövetkezeti keretben kívánják megtartani. Ez gazdasági szükségyszerűség is, mivel a hároméves terv szerint a 2. és 3. évben tud az ipar jelentősebb mennyiségű mezőgazdasági gépet előállítani. A beruházások 19,36 %-a jutna a mezőgazdaságnak. /8/ "A nagy cél: a dolgozók életszínvonalának fellemlése, a demokratikus Magyarország gazdasági alapjainak újjáépítése csak a szövetkezetek céltudatos és nagyarányú fejlesztésével érhető el." /9/ A szövetkezetek és magángazdaságok párhuzamos fejlesztését lehetséges és szükséges folyamatnak fogják fel. A földművesszövetkezetek, gépszövetkezetek, termelő- és értékesítő, fogyasztási szövetkezetek nem a magángazdaságok ellenében, hanem azokat segítve épülnének be a népi demokrácia gazdasági alapjaiba. A szövetkezet a kisüzemi tevékenység nagyüzemi formákat felhasználó kiegészítője; a kisparaszti gazdaság továbbfejlődésének az adottságokhoz igazodó reális koncepciója.

A hároméves tervben a gépellátás új szervezeti formája, a géptelep, gépállomás megszervezésének gondolata is megjelenik. A járási géptelepek rendszerének megszervezésére vonatkozó nagyszabású terv a mezőgazdaság gépesítésének új szempontú felfogását jelzi. 1947 és 1950 között 200 járási géptelepet 9000 traktorral, 200 cséplőgéppel, 1300 szelektorral és egyéb gépekkel, berendezésekkel kívánnak felszerelni. /10/

A hároméves terv mezőgazdaságra vonatkozó beruházási
adatai /részletek/

Megnevezés	1947-48. millió Ft	1948-49. millió Ft	1949-50. millió Ft	3 év összesen millió Ft	%
200 járási géptelep felszerelése					
9000 traktor	10,8	43,0	54,2	108,0	70,6
200 cséplőgép	1,3	1,9	3,2	6,4	4,2
1300 szelektor	2,6	3,0	3,0	8,6	5,6
egyéb	6,3	21,1	11,6	39,0	19,6
200 járási géptelep összesen:	21,0	60,0	72,0	153,0	12,8
Egyéb gép- és szerszám- berendezés	36,0	44,0	48,0	128,0	10,3
Mezőgazdasági szakokta- tásra összesen	5,0	7,5	11,5	24,0	2,0
A mezőgazdaság fejlesz- tésére összesen	315,0	393,6	474,4	1.184,0	100,0

A géptelepek - a későbbiekben gépüzemek, gépállomások - az egyéniek és szövetkezetek állat- és gépi erejének kiegészítésére szolgálnak. A gépesítés kiépülésétől a termelés automatikus emelkedését, a parasztság életszínvonalának javulását, a falu elmaradottságának felszámolását remélik. /11/ A gépállomások a szövetkezetek részére kedvező feltételek biztosítását s az úgazdáknak az állam támogatását helyezik kilátásba. /12/

A hároméves terv még alapvetően az MKP demokratikus parasztpolitikájának szellemét tükrözi. A munkás- paraszt szövetség megszilárdulását, az MKP politikájának népszerűsítését várják a terv megvalósulásától. Erre annál inkább is szükség volt, mivel a tervjavaslat nyilvánosságra hozatala egybeesett a belpolitikai küzdelmek fokozódásával. A FKGP a koalíción belüli pozícióinak növelésére törekedve a baloldal nélküli kormányzásra tört. A válságot Nagy Ferenc kisgazdapárti miniszterelnök lemondása oldotta meg, akit köztársaságellenes összeesküvéssel vádoltak. Az MKP 1947. április 4-i határozata az ellenforradalmi jellegű mozgalmak leleplezését összekapcsolta falusi politikájának népszerűsítésével. A MNFF pártjainak közös választási nyilatkozatában a restauráció elleni közös fellépést hangsúlyozva a földreform és az államosítások megvédését, a mezőgazdasági érdekképviselőket, a paraszti magántulajdon védelmét, a nagybankok államosítását, a közigazgatás demokratikus reformját és a hároméves terv végrehajtását emeli ki.

Az országgyűlési választások a baloldali pártok előretörését eredményezték. A választások után újra felerősödő koalíción belüli harcokat a Dinnyés-kormány megalakulása döntötte el. A jobboldal elszigetelésére irányult a kormány állásfoglalása a nagybankok államosítása, a szövetke-

zeti hálózat megerősítése, az újgazdák támogatása és a föld-reform befejezése ügyében. Az MKP 1948. február 12-én megjelenő gazdaságpolitikai irányelvei a nemzetgazdaság átmeneti jellege mellett foglal állást: a kapitalizmus útjáról letérve lehetségesnek tartja a szocialista termelési viszonyok megteremtését. /13/

Az Irányelvekben figyelemre méltó a mezőgazdaságot érintő helyzetelemzés és az ezzel kapcsolatban kifejtett program változása. Az egyik ilyen új vonás a gazdagparaszti rétegre vonatkozik. Elsőként fogalmazzák meg programszinten azt, hogy "szükség van azonban a kulákréteg gazdagodásának és a falu többi rétegére gyakorolt befolyásának korlátozására." /14/ A gazdagparasztság korlátozásának gazdasági eszközeit helyezik kilátásba, így a feketézésben és uzsoraüzletben résztvevők megbüntetése mellett az adóztatás növekedését /progresszív földadó/, a hitelnyújtás magas kamathoz és szigorú feltételekhez való kötését, új traktorok és motoros gépek beszerzésének megakadályozását és a földvétel megtiltását. Megsemmisítésüket azonban nem tartják aktuálisnak, mivel jól érzékelik, hogy a középparasztság egy része melléjük állna, és ez kedvezőtlenül érintené a mezőgazdasági árutermelést is.

A másik új elem a szövetkezeti mozgalom értékelésére vonatkozó állásfoglalás volt. "A kisparaszti gazdaságok /elsősorban az újgazdák, de a régi törpeparasztok tömegei is/ az egyéni gazdálkodás útján nemcsak megerősödni nem tudnak, de gazdaságukat fenntartani sem lesznek tartósan képesek. Ezek a rétegek csakis a szövetkezetekben találják meg felemelkedésük lehetőségét. A szövetkezetekre döntő szerep vár a faluban a magánkereskedelem és a kulákok befolyásának visszaszorítására, a közép- és kisgazdaságok racionalis, a modern technika felhasználását lehetővé tevő újjászervezés terén." /15/

A szövetkezést azonban ekkor még a fokozatosság elvének a megtartásával képzelik el úgy, hogy a beszerzést, értékesítést a termeléssel összekapcsolva pl. a mezőgazdasági eszközök, gépek közös használatát terjesszék el, a magántulajdont képező földek "közös megművelése fokozatosan tért hódítson." /16/ A szövetkezést a burzsoá- és kulákrétegek ellenében, az újgazdák érdekében szorgalmazzák. A szövetkezeti mozgalom célja "mezőgazdaságunkat átvezetni a kapitalizmus vágányáról a szocializmus vágányára." /17/ Míg a hároméves terv lehetségesnek tartja az egyéni gazdaságok és a szövetkezetek egymásmellettiségét, az 1948. februári szövetkezeti irányelvekben a magángazdaságok szövetkezetekbe való tömörítésének gondolata nyer megfogalmazást, amely a szocialista átmenet fontos eleme.

A harmadik új vonás a mezőgazdasági állami szektor jelentőségének és parasztságra gyakorolt hatásának hangsúlyozása. Az állami gazdaságokat mintagazdaságokká kívánják fejleszteni; "másrészt meg kell kezdeni az állami traktor- és géptelep szervezését." /18/ Az állami tulajdonforma növelése a mezőgazdaság termelőviszonyainak szocialista jellegét erősítené. A gépesítés tervében is kettős szempont érvényesül, egyrészt a mezőgazdasági termelés fejlesztése, másrészt a szocialista átmenet feltételeinek a megteremtése a mezőgazdaságban is. A gépesítés e politikai és gazdasági szempontú indoklását feltétlenül befolyásolta a Szovjetunióban megvalósult gyakorlat. Az ottani kollektivizálás igazolta a gép- és traktorállomások szükségességét. Nézetük szerint a szegény- és köz^{ép}paraszság, továbbá a kolhozok között a gépállomások hid szerepet töltenek be: a társas, kollektív gazdasági formák elterjesztését népszerűsítik. Ezért hangsúlyozzák, hogy "... fejleszteni kell a gép- és traktorállomások rendszerét, amely az új technika elsajátításában és a munka kollektivizálásában segítségére van a parasztságnak." /19/

Az előbbieken érintett mindhárom elem az MKP agrárpolitikájában, így parasztpolitikájában is a szocialista fordulat feltételeinek kialakítását, előkészítését, meggyorsítását jelzik.

Az események felgyorsulását kifejezi az is, hogy alig három hónappal később, az 1948. április 22-én megjelenő MKP Szövetkezeti Irányelveiben a kulákkorlátozásra vonatkozó februári elvek tovább bővülnek. A kiéleződő politikai harcban a szövetkezeteket a kulákkorlátozás egyik fontos eszközének tekintik. Ugy vélik, hogy a szövetkezetekbe beépült a falusi és a városi burzsoázia, amely a szövetkezetek kapitalista jellegét erősíti. Ezért a kulákokat a szövetkezetekből ki kell zárni, a szövetkezeti és az állami szektor közötti kapcsolatokat pedig szorosabbra kell fűzni. "Minél számosabb és erősebb szálak fűzik a szövetkezeteket a népi demokrácia államához és mezőgazdaságunk államossított szektorához /hitel, gépszolgálat stb./, annál kisebb lesz a tőkés befolyás a szövetkezetekre, annál inkább töltik be szerepüket a kapitalizmus felszámolása, különösen a falu szocialista fejlődése terén." /20/

A szegény- és kisparaszság támogatásának szövetkezeti formában és gépállomások segítségével megvalósítandó koncepciója az MKP, majd az MDP nyilatkozataiban összefonódva törés nélküli következetességgel jelent meg. "Az iga hiányát szenvedő szegényparaszság szövetkezeti mozgalmának fejlesztése, az egész mezőgazdaság új technikai bázisának megteremtése szempontjából a legdöntőbb feladat az állami mezőgazdasági gépezetek felállítása. A traktor és egyéb mezőgazdasági nagygépek /cséplőgarnitúra, szelektor/ elosztását magánosok részére meg kell tiltani." /21/

A szövetkezeti mozgalom, a gépállomások megalakítása, a szegény- és kisparaszság támogatása és a gazdagparaszi rétegek korlátozása összefüggő kérdéssorozatot alkotott, s felvetette együttes s egyidőben történő megoldásukat. Ezzel kapcsolatban politikailag újraértékelik a párt középparasztsághoz való viszonyát is. "A kulákságnak mint osztálynak a korlátozása és fokozatos kiszorítása megköveteli, hogy a középparasztsággal való szövetségünknek új tartalmat adjunk, hogy ezt a szövetséget megszilárdítsuk és a már eddig is meglévő feladatok mellé a kulákkizsákmányolás elleni fokozottabb harc szolgálatába állítsuk." /22/ Ez a harc lesz az alapja nézetük szerint a tsz-ek létrehozásának, s az állam által rendelkezésükre bocsátott magas gépi technika, nemesített vetőmag, kedvező termelési szerződések, előnyös hitel és adókedvezmények nyújtásának. Az MKP szövetkezeti politikájának fontos eleme az önkéntesség. Ezt az MDP is átveszi programnyilatkozatába: "minden kényszertől mentes, a teljes önkéntességen alapuló mezőgazdasági szövetkezetek" létrehozását szorgalmazza a szegény- és középparaszság gazdasági és társadalmi felemelkedése céljából. /23/ A szegény, kis- és középparasztságra alapozott szövetkezeti mozgalomból kizárják a gazdagparaszságot, így korlátozásuk gazdasági módszerei egyúttal politikai- társadalmi jellegűek is. 1949. elején határozattá emelik a szövetkezetek megalakítását, a kulákság likvidálását pedig 1952-ig tervezik. /24/

1947-48-ra tehát az eddig jellemző demokratikus és egységpolitikát kifejező elvek köre egyre szűkül, a szegény-, kis- és középparaszi rétegek támogatása mellett meghirdetik a gazdagparaszság korlátozását. Ezek a jelenségek 1948-tól válnak mind jellemzőbbé, s összefüggnek a párt demokratikus osztályszövetségről, parasztpolitikáról, a koalíciós kormányzásról, a népi demokrácia államáról és a nemzetközi helyzetről vallott korábbi nézeteinek a megváltozásával.

A népi demokrácia államhatalma, a munkás- paraszt demokratikus diktatúra eddigi formájában nem alkalmas a szocialista fordulat véghezvitelére az MKP vezető ideológusai szerint. A szocialista fordulat csak a szovjet típusú proletárdiktatúrával következhet be. Ezért államszervezetünket, politikai felépítményünket a proletárdiktatúra szovjet típusához kell közelíteni. Ez együttjár az egypártrendszer kialakításával, az állam erőszakszervezet jellegének erősítésével, amelyre a hazai és a nemzetközi osztályharc szükségszerű éleződése miatt van szükség. Szabó Bálint szerint: " A proletárdiktatúrának a szovjet rendszerrel való azonosítása, gyakorlatilag a proletárdiktatúra más formáinak tagadása, az osztályharc szükségszerű és állandó éleződéséről felállított sztálini tétellel együtt eszmei alapul szolgált az adminisztratív módszerek eluralkodásához, a törvénysértő perek lefolytatásához, és szerepet játszott a politikai, a gazdasági, a kultúrális életben sokasodó torzulások létrejöttéhez." /25/

1947/48-tól ezért változik meg az MKP, majd az MDP parasztpolitikája is. A demokratikus vonásokat háttérbe szorító diktatórikus elemek a paraszti magántulajdon ellen, elsősorban a gazdagparaszti tulajdon ellenében válnak korlátozó majd felszámoló jellegűvé. A szövetkezeti politika eddigi demokratikus elvei is átalakulnak. Az "Önkéntesség, türelem, fokozatosság, példaadás, társadalmi támogatás olyan elvek voltak, amelyek nemigen értek össze az ország elé állított fő célkitűzésekkel és a tulajdonviszonyok egyidejű, gyors és radikális átalakításával." /26/ A szocialista viszonyok mielőbbi megteremtése érdekében megnövelték a párt- és az állami szervek irányító szerepét; a direkt gazdaságirányítási rendszer kialakítását siettetették. Lekerült a napirendről a kisparaszti agrárátalakulás demokratikus reformjának továbbfejlesztése, " és helyébe a mezőgazdaság nagyüzemi átalakításának feladatát" állították. /27/

A gépesítésnek a kisárútermeléshez igazodó felfogását pedig felváltotta a kollektivizált szocialista mezőgazdaság igényeinek a kiszolgálása.

Az új helyzetben az MDP 1949. július 10-i Országos Szövetkezeti Konferenciáján az alábbiakban pontosítják és véglegesítik a létesítendő gépállomások feladatai:

" a nagyüzemi termeléshez szükséges korszerű gépi felszereléssel, a termelőszövetkezeteknek biztosított anyagi előnyökkel, a mezőgazdasági üzemszervezés és termelés terén nyújtott szaktanácsadással segíti, szervezi, fejleszti a termelőszövetkezeteket, előmozdítja a kezdetleges termelési eszközökkel korszerűtlen gazdálkodást folytató egyéni parasztgazdaságok áttérését a számukra és az ország számára sokkal előnyösebb és jövedelmezőbb nagyüzemi gazdálkodásra. Az állami mezőgazdasági gépüzem eszköz a falusi kizsákmányoló gazdasági és politikai hatalmának korlátozására, visszaszorítására és megszüntetésére, s egyben a tervszerű gazdálkodás megvalósításának egyik legfontosabb eszköze a mezőgazdaságban." /28/

Ez a gépállomási feladat- és szerepkör az 1948 utáni időszak történetében válik az MDP agrárpolitikai elveinek és gyakorlatának részévé.

A gépállomások előtörténete majd megalakulásának és beindulásának folyamata azonban magán viselte a kommunista párt agrárpolitikájában végbemenő változások és módosulások ellentmondásait; kifejezte a párt parasztpolitikájának alakulását, e politika megvalósításának nehézségeit, a szocialista fordulat utáni korszak ellentmondásait és konfliktusait.

II. A gépállomások megalakulása, irányítása; kapcsolataik jellege

1947 elején felállítják az Állami Mezőgazdasági Gépszolgálatot, majd a gépállomások megszervezésére kerül sor. 1948 végére 110 gépállomás működik az országban. /29/

A gépállomások telepítésekor igyekeztek figyelembe venni a földhözjuttatottak számát egyrészt, másrészt azt, hogy nagyüzemi gazdaság, uradalom működött-e ott, épületek, eszközök mennyiben állnak rendelkezésre. Ennek megfelelően nagyjából a gépállomások két típusa alakult ki: az egyiknél üzemi épületeket és irodaházat építettek, a másiknál volt uradalmak épületeit használták fel. /30/ A gépállomások telepítésének e kétféle szempontja mellett egyéb tényezőket is igyekeztek figyelembe venni. Ezt a Békés megyei mezőberényi gépállomás telepítésének adatai bizonyítják. Vizsgálatakat végeztek a talajviszonyokról, a meglévő igaerőről, a csapadékviszonyokról, a gépszükségletéről, a közlekedésről, továbbá az energia- és a vízellátásról is. /31/ A helyzetfelmérés ellenére azonban gyakori az átgondolatlan telepítés, így később jónéhány gépállomást szüntetnek meg, vonnak össze, vagy módosítják helyüket. Ezekre a módosításokra azért is került sor, mint ahogy ezt a Békés megyei gépállomások példája is igazolja, mert 1951-52-re készül csak el a megyék gépállomásainak hálózatfejlesztési terve. Ennek érvényesítése során jónéhány gépállomási telephelyet módosítanak, szüntetnek meg, illetve vonnak össze, mert a működés feltételei nem biztosítottak. /32/ Megszüntetik a megyében többek között a bucsai, ecsegfalvi, dobozi, szabadkigyósi, kunágotai gépállomásokat, a többit viszont bővítik, korszerűsítik. 1953-ra stabilizálódik a gépállomások száma, a megyében 27, az országban 364 gépállomás működik. /33/

Kiépülésük három szakaszban megy végbe: 1948-52 és 1953-59 között, 1960-tól az 1960-as évek végéig. /34/ 1960-ban 245-re csökken számuk az országban. Megoszlásuk a megyék között a következőképpen alakult: /35/

A gépállomások száma 1960-ban
/országos adatok/

	Megyék	A gépállomások száma
1.	Pest	16
2.	Nógrád	8
3.	Heves	9
4.	Borsod	19
5.	Szabolcs-Szatmár	16
6.	Hajdú-Bihar	18
7.	Szolnok	18
8.	Békés	12
9.	Csongrád	11
10.	Bács-Kiskun	18
11.	Tolna	10
12.	Baranya	12
13.	Somogy	15
14.	Komárom	6
15.	Fejér	12
16.	Veszprém	10
17.	Zala	8
18.	Győr-Sopron	15
19.	Vas	12
	Összesen	245

Nagyobb gépállomási beruházásokra 1954-55-ben került sor. Az 540-303/2/1954 MT határozat a fejlesztés okait elemezve a mezőgazdasági termelés stagnálását emeli ki.

A helyzeten a gépállomások termelési feltételeinek a javításával, a gépesítettség növelésével kívánnak változtatni. Az új beruházások elhatározásakor körültekintőbben járnak el: általában megvizsgálják és felméri a gépállomások körzeteit, gépparkját, évi teljesítményeit, évi költségeit és munkaerő szükségletét. Ennek megfelelően háromféle gépállomás típust alakítanak ki, melyek az erőgépek számára, a körzetükhöz tartozó területek domborzati viszonyaiban különböznek alapvetően egymástól. /36/ 1955-ben kommunális létesítményekkel, víz- és villanyvezetékekkel, üzemanyag-tárolókkal bővítik a gépállomásokat. /37/ A gépállomások átadására ünnepség keretében került sor. Képviseltette magát az Állami Mezőgazdasági Gépüzem Központ, a helyi gépállomás, a községi tanács, a DÉFOSZ, az MDP, a földművesszövetkezet és a Függetlenségi Népfront. Mindezzel hangsúlyozni kívánták a gépállomások gazdasági, politikai, társadalmi felelősségét, szerepét, amelyet a falu életében kell betölteniük.

A megyei gépállomások felügyeleti szerve az Állami Mezőgazdasági Gépüzem Megyei Központja lett. A Földművelésügyi Minisztérium 1951-ben az alábbiakban jelölte meg feladatait: "... a gépállomások munkájának helyes irányítása és ellenőrzése útján előmozditsa a fejlett agrotechnika alkalmazását, a dolgozó parasztok és a gépállomások közötti termelési kapcsolatok megerősítését, a termelőszövetkezeti mozgalom kiszélesítését, a termelőszövetkezeti gazdálkodás megszilárdítását. Mindezzel segíti a mezőgazdasági termelés szocialista átszervezését. Ennek érdekében vállalati tevékenységének legfőbb célkitűzése termelési, szerződési, önköltségi tervnek teljesítése, a vállalati rend és ügyviteli fegyelem megszilárdítása, a gondjaira bízott állami vagyon megőrzése, a Népköztársaság Elnöki Tanácsa, a Minisztertanács és a Földművelésügyi Minisztérium határozatainak és rendeleteinek végrehajtása." /38/

A Megyei Központ felettes szerve a Földművelésügyi Minisztérium, ennek költségvetési gazdálkodásához tartozik. 1952. I.1-én az Állami Mezőgazdasági Gépüzem egyesülés jellege megszűnik, a megyei VB. Mezőgazdasági Osztályán gépállomási csoportot hoznak létre, ez lesz az irányító szerv. A gépállomások megyei központjait a Megyei Tanács VB Mezőgazdasági Osztályába szervezetileg is beosztják. /39/

A megyeközpontvezetőt a földművelésügyi miniszter nevezte ki. A megyeközpontvezető különböző csoportjaival irányította a megyei gépállomásokat. Ezek a csoportok s a hozzájuk tartozó dolgozók a következők: /40/

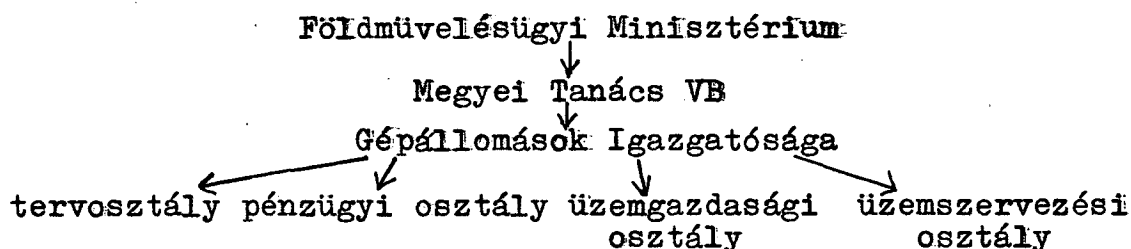
Megyeközpontvezető

személyzeti előadó	műszaki csoport	terv-és üzemgazdálkodási csoport	pénzügyi és számviteli csoport	munkaügyi csoport
	vezető mechanikus és helyettese anyaggazd. előadó gk. előadó admin. gépíró	vezető mezőgazdász tervelőadó üzemgazdasági előadó statisztikus előadó gépíró	főkönyvelő szám- és pénzügyi ea. admin. bérszámfejtő irattáros házipénztárkezelő kontírozó gépállomás könyvelés	munkaügyi előadó időmérő előadó versenyelőadó okt. ea. gkv. altiszt takarító gépíró

Az alkalmazotti, adminisztratív létszám nagysága bürokratikussá üggyintézésre utal, s az irányítás és az ellenőrzés szétaprózottságát eredményezhette.

A gépállomások irányítása tehát az állam által meghatározott, tervutasításos, direkt gazdaságirányítási rendszerbe illeszkedett be. 1948 és 1957 között költségvetésből gaz-

dálkodó vállalatok. Ez a szervezeti rendszer az 1956-os ellenforradalom után változik meg. A kormány mezőgazdaságfejlesztő politikájával együtt az irányítás is fokozatosan átalakul. A gépállomás a Megyei Tanács VB felügyeletéhez tartozik mint minisztériumi vállalat, de önállósága nő. 1957. április 1-től vállalati önálló elszámolás alapján kiadásait bevételeiből fedezik. Üzemi és pénzügyi terveiket a földművelésügyi miniszter által meghatározott néhány alapvető mutató alapján készítik el / termelési érték, költség, nyereség vagy veszteség, béralap stb./. A decentralizáció eredményeképp az ügyintézés is egyszerűsödik. /41/

A gépállomások munkakapcsolataikat szerződésekkel alakították ki. Egyéni dolgozó parasztokkal, termelőszövetkezetekkel, termelőszövetkezeti csoportokkal, állami vállalatokkal s egyéb közületekkel szerződtek. Az egyéni gazdákkal egy egész gazdasági évre, vagy csak az egyes gépi munkák elvégzésére kötöttek szerződést. Gépeket, üzemanyagot és a kezelő személyzetet a gépállomás biztosította. /42/ A termelőszövetkezetek és a gépállomások közti szerződés alapja a termelőszövetkezetek tervének teljesítése és a gépállomások kapacitásképesége volt. A gépállomások adták a gépparkot; a kezelő személyzetet a gépállomások és a termelőszövetkezetek közösen biztosították. A termelőszövetkezetek a gépállomással kötött szerződésben vállalják a gépállomási munkadíjak kifizetését pénzben és terményben. Szükség esetén a tulajdonukban lévő gépeket a gépállomás rendelkezésére bocsájták. /43/

A gépállomások számára viszont előírták, hogy gépeiket az agrotechnikai követelményeknek megfelelően működtessék, a jó minőséget és a határidőket garantálják. A gépállomás köteles a helyes vetésforgó szabályait betartani, a legelő- és öntözéses gazdálkodás, a termés- és az állati terméshozamok és szaporulatok növelését elősegíteni. /44/

A termelés megszervezésére tehát pontos előírások voltak. A gépállomások termelési tervet készítettek. A termelési terv tartalmazta az erőgépállományt, a munkagépek s egyéb eszközök állományát, a teljesítménytervet, a traktormunka- és egyéb munkák termelési terveit, a vontatási és szállítási munkák összesített tervét. Az egyes gépállomások üzemi részletterveiben a gépállomáshoz tartozó termelőszövetkezetek, községek, városok vetésterve, a termelőszövetkezetek gépimunka igénye is szerepelt. /45/

A tervek előkészítését központi előírások szabályozták. Az országos terveket megyei majd gépállomási szintre bontották le, így a helyi körülmények, igények, adottságok másodrendűekké válhattak. A gépállomáson belüli tervezésben előfordulhatott, hogy a gépállomási tervet nem mindig bontották le brigádokra, traktorosokra, munkagépkezelőkre, így akiknek a tervmutatókat teljesíteniük kellett, gyakran nem ismerték azokat. /46/ A gépállomások és a termelőszövetkezetek terveit sem mindig egyeztették, holott a kettő egymásraépülése az együttműködés legfontosabb alapfeltétele volt. /47/

A gépállomások igazgatói egyszemélyi felelősséggel tartoztak vállalatuk gazdálkodásáért, hatáskörük mégis viszonylag csekély, az ügyek intézése túlságosan centralizált. A gépállomás igazgatójának joga volt egyszemélyi felelősséggel vezetni gépállomását.

Felelős a körzetébe tartozó termelőszövetkezetekért. Önállóan képviseli üzemét harmadik személyekkel szemben bíróságok, hatóságok előtt. Biztosítania kell a gépállomás tervszerű és gazdaságos működését, a tervfeladatok teljesítését. A tsz-ekkel, egyéniekkel, állami vállalatokkal a gazdasági és a politikai kapcsolatok alakulásáért is felelős. Minden rá tartozó ügyben utasításokkal intézkedik. /48/

A gépállomások ellenőrzése gyakori. /49/ Az ellenőrzések a termeléssel, a termelés irányításával, szervezésével, a gépek üzemeltetésével, javításával, a munkaidő kihasználásával, a bizonylati fegyellemmel, a társadalmi tulajdon védelmével és a munkafegyelem alakulásával foglalkoznak általában. /50/

A gépállomások irányítását, szervezetük kialakítását és kapcsolatrendszerüket számos olyan vonás jellemezte, amely gazdasági függőségükhöz vezetett s működésük üzemi zavarait növelte.

A gépállomások mint vállalatok az állam hivatali- és gazdasági intézményeinek hálózatába épültek be. A függőség azonban politikai helyzetüket is jellemezte, amely a gépállomási feladatkör kijelöléséből természetesen következett. A politikai természetű feladatok végrehajtásáért alsó szinten a gépállomási alappártszervezetek feleltek. A politikai feladat az ún. hármas elv alkalmazásához kapcsolódott: ez a kulákság korlátozását, a középparasztsággal való szövetség kialakítását s a szegényparasztság támogatásának a megnyerését jelentette. /51/ Gerő Ernő egyértelmű megfogalmazásában a lényeg, hogy "megszüntessük országunkban népgazdaságunk kettős alapját olymódon, hogy mezőgazdaságunkat felzárkóztassuk szocialista nagyiparunkhoz, hogy a kisparaszti gazdaságok helyett megszervezzük a szocialista nagyüzemi gazdaságok rendszerét, s eközben korlátozzuk, ki-

szorítsuk, majd felszámoljuk az ennek útjában álló legnagyobb számú kizsákmányoló osztályt, a kulákságot."/52/

A hármas elv érvényesülését a kollektivizálás függvényében szemlélték. E tekintetben a korábban kialakított nézetek további radikalizálódásáról van szó, hisz a gazdagparaszttság korlátozása átmenet nélküli felszámoló politikává vált, a fokozatosság és önkéntesség elveit pedig a valóságban nem tartották be.

Az elvek végrehajtását a párt hierarchikus szervezeti rendszere biztosította. E rendszer is a függőségre alapult; a gépállomási alappártszervezetek ellenőrzését a járási, városi és megyei pártszervezetek, bizottságok végezték.

A gépállomások pártszervezetei a termelőszövetkezetek pártszervezeteit ugyanilyen módon kapcsolták be ebbe a láncolatba, mivel azok megszervezését, működését ők irányították. A parasztpolitika végrehajtásának ellenőrzését a megyei pártszervezetek megyei bizottságai végezték. Heti értékeléseken foglalkoztak a gépállomások gazdasági és politikai tevékenységének alakulásával. A megyei tanácsok politikai osztályai is felügyelik a gépállomások politikai munkáját. 1955-ig a gépállomásokon a politikai helyettesi rendszer, utána a függetlenített párttitkárok látták el a politikai-ideológiai feladatokat. /53/

A gépállomások tehát politikai szempontból is függő helyzetbe kerültek. A korszak gazdaságpolitikájának mezőgazdaságra hátrányos intézkedéseit tehertételként viselik, s termelő tevékenységük eredményességét, feladataik végrehajtását veszélyeztetik. Ezt a működésükkel kapcsolatos üzemi problémák széles köre igazolja.

III. A gépállomások működésének üzemi zavarai

1./ A gépállomány

A megalakuló gépállomások gépparkja egyének, közületek gépállományából s legnagyobb arányban állami beruházásokból származott. A Népgazdasági Tanács rendelete szerint minden nagyobb mezőgazdasági gép, akár üzemképes, akár nem, állami vagy csoporttulajdonba kerül. Így a magántulajdonban lévő nagyobb mezőgazdasági gépek is kisajátítás, lefoglalás vagy felvásárlás útján kerülhettek gépállomások, államigazdaságok és szövetkezetek tulajdonába. A kisajátítás és lefoglalás oka és ürügye, a végrehajtás formája általában adóhátralék volt. A különböző adók elsősorban a gazdagparaszságot sújtották, így ezúton gépeik megszerzésére is lehetőség nyílt. Gazdasági korlátozásuk egyik eszköze termelőeszközeiktől való fokozatos megfosztásuk lett. Ennek folyamán sem tartották be azonban mindig a törvényes előírásokat. A lefoglalt arató-, cséplő- és darálógépek, traktorok ellenértékét nem mindig számították be a adóhátralékukba. Felvásárlás esetén is előfordult, hogy az eszközök, gépek ellenértékét nem kapták meg a volt tulajdonosok. A Békés megyei kevermesi Kiss József panasz levelében írja: "Már kénytelen voltam a Földművelési miniszter elvtárshoz fordulni, az utasította a gazdaság vezetőt, vegyen fel beruházásra hitelt és fizessen ki már... Kérem a gépállomás vezető elvtársakat, hassanak oda, hogy Gelektor garneturom ki legyen fizetve." /54/ A módosabb gazdák, géptulajdonosok mellett a középparasztok egy részére is kiterjesztették ezt az eljárást, ezért elég széles körben keltett visszhangot és váltott ki ellenérzést az eljárás drasztikussága. A Legfelsőbb Biróság 1954-es határozata kénytelen végül is megerősíteni a szövetkezeti vagy állami tulajdonba került gépek új tulajdonjogát. Mezőgazdasági ingatlan, épület, felszerelés nem kerülhet vissza a volt tulajdonoshoz, mert "A dolgozó parasztság gazdasági felemelkedésének további szakaszában a mezőgazdaság szocialista

átalakítása, a termelőszövetkezeti csoportok létrehozása és megerősítése a feladat." Ezt a célt szolgálják " az állami gazdaságok, mezőgazdasági gépállomások is." Minden követelés a volt tulajdonos részéről nem más, mint az "osztály-ellenség olyan tevékenysége..., amely arra irányul, hogy a termelőszövetkezetek vagyoni megerősödését, zavartalan termelő munkáját akadályozza, és ezzel az ország szocialista fejlődését hátráltassa." /55/ A magánkézben lévő nagyobb gépek így kerülhettek gépállomásokhoz is. Az állam közvetlen, adminisztratív jellegű beavatkozása a mezőgazdaság tulajdonviszonyaiba a gépállomásokat is érintette, a folyamat részeseivé tette.

A mezőgazdasági gépi beruházások alkották azonban a gépállomások gépállományának zömét. A beruházásokat központi-
lag állapították meg, ezért előfordulhatott, hogy a helyi szükségleteknek a gépek területi elosztása, összetétele nem felelt meg. 1950 és 1953 között bár növekszik a mezőgazdasági beruházások összege, ezen belül a gépesítésre fordítottak aránya viszont csökken. /56/

Mezőgazdasági beruházások: 1950-1953.

millió Ft /országos adatok/

Év	Növénytermesztés	Erdőgazdaság	Állattenyésztés	Gépesítés	Mezőgazdasági beruházások összesen
1950.	116,5	111,7	216,0	506,3	950,5
1951.	310,2	195,8	461,6	418,0	1385,6
1952.	586,4	206,8	874,6	368,2	2036,0
1953.	697,2	282,1	869,3	371,9	2220,5
Együtt:	1710,3	796,4	2421,5	1664,4	6592,6

százalékos megoszlása

1950.	12,3	11,8	22,7	53,2	100,0
1951.	22,4	14,1	33,3	30,2	100,0
1952.	28,8	10,2	42,9	18,1	100,0
1953.	31,4	12,7	39,1	16,8	100,0
Együtt:	25,9	12,1	36,7	25,3	100,0

1950-53 között az I. ötéves terv szerinti ütemezésből a gépi beruházások kisebb hányada teljesül általában, kivéve a traktoros vetőgépet és az arató- cséplőgépet. /57/

Mezőgazdasági gépi beruházás, 1950 - 53. I. félév

/országos adatok/

Gép	Ötéves terv szerinti üzembe helyezendő gépek száma	Üzembehelyezett gépek száma				Ötéves tervből 1953. I. félév végéig száza- lékban
		1950.	1951.	1952.	1953.	
Traktor	21.900	3900	2494	1435	408	37,6
Traktoreke	17.320	3740	1879	1470	1074	47,1
Traktortárcsa	11.300	1732	425	2208	897	47,8
Traktorkultivátor	6.800	128	716	856	1333	44,6
Traktoros vetőgép	5.300	1315	766	839	182	58,5
Kéveköötő-aratógép	9.069	259	1066	1023	510	31,5
Burgonyaültetőgép	860	.	.	4	125	15,0
Arató-cséplőgép	2.600	14	136	428	773	52,0

1953 után több gépet helyeznek üzembe, mint 1953 előtt. A traktorállomány 1955-re több mint 30 %-kal nő, ezen belül még jelentősebb az universal traktorok növekedése. A munkagépek összetétele korszerűsödik. /58/

Üzembehelyezett gépállomány
/országos adatok /

Év	Traktorok Ebből: univer- sal traktorok		Traktor- ekék	Kultivá- torok	Arató- cséplő- gép	Kéveköti- aratógé- pek
	szám / darab					
1950-53-as évek átlaga	2161	297/a	2210	815	449	755
1954	4556	1190	3130	1393	371	549
1955	6613	2506	5715	2455	380	615

/a 1953. évi adat

1955-ben a traktorállomány 20 %-a már universal traktor. Ez az arány 1954-ben 12 % volt. A traktorállományhoz viszonyítva azonban kevés a munkagép. Ez a kedvezőtlen arány 1955-ben még tovább növekedett, 100 traktorra kevesebb munkagép jutott 1955-ben, mint 1954-ben. /59/

Mezőgazdasági gépi beruházás
1954-1955. /országos adatok/

Gép	1954	1955	1956.dec.31. 1954.dec.31. százalékában
	december 31-én/darab		
Traktor	17.670	23.645	133,8
Ebből:universal	2.146	4.872	221,0
Traktoreke	15.545	19.254	133,9
Traktortárca	11.588	12.008	103,6
Traktoros kul- tívátor	4.881	7.489	159,4

Traktoros vetőgép	5.394	5.391	99,9
Kéveköttő aratógép	3.556	4.203	117,9
Arató-cséplőgép	2.274	2.227	97,9
Cséplőgép	11.858	12.325	103,9
Traktoros fűkasza	526	1.820	346,0
Répakiszedő /kiemelő/	47	270	574,5
Burgonyakiszedő	83	107	128,9

Az MDP a termelőszövetkezetek támogatását az egyoldalú gépesítéssel megoldandónak vélte. A 8 milliárd Ft mezőgazdasági beruházásnak a felét gépesítésre szándékozták ezért fordítani. Az MDP 1951. februári II. kongresszusán a mezőgazdasági termelés 50 %-os felemelését irányozza elő. A mezőgazdasági beruházás azonban 12,9 % alatt maradt. /60/

A beruházások eredményeképpen a gépállomások összes traktorállománya az ország összes traktorállományának 63,4 %-át éri el 1956-ban, ez az arány lényegében 1959-ig változatlan marad. /61/

A gépállomások traktorállománya
/országos adatok/

Év	Traktorok száma darab			Gépállomási traktorok az országos traktorállomány %-ában		
	Összes	szántó	univerzális	Összes	szántó	univerzális
1954.	11241	10385	856	63,6	66,8	39,8
1955.	14850	12485	2365	62,8	66,5	48,5
1956.	16152	13443	2709	63,4	67,6	48,4
1957.	15624	12944	2680	59,5	65,9	40,6
1958.	15304	12090	3214	57,4	64,6	40,4
1959.	18914	12601	6313	63,3	66,3	55,6

A Békés megyei sajátosságok és adottságok némiképp különböznek az országos helyzettől. Békés megyében 1949 és 1958 összevethető adatai az összes traktorállomány növekedését illetően dinamikusabb és nagyobb arányú volt, mint az ország összes traktorállományának növekedése ugyanez időszakban. Az országban ez időszak alatt kb kétszeresére, Békés megyében viszont nyolcszorosára növekedett az összes traktorállomány. /62/

A mezőgazdaság gépállományának alakulása

/ Év végi, országos adatok/

Év	Traktor	Traktoregység	Egy traktorra jutó szántóterület	Egy traktoregységre jutó szántóterület
	db	db.	Kat.hold	Kat.hold
1935	7014	-	1380	-
1949	13021	12341	712	755
1954	16770	17664	538	538
1955	23645	23679	397	397
1958	26645	27581	351	339
1959	32111	36379	191	256
1960	41015	47869	225	193

A gépállomások erőgépparkja Békés megyében /63/

Év	Szántó	Univerzál	Összes	Kombájn
		db.		
1948	54	-	54	-
1949	173	-	173	-
1950	203	-	203	-
1951	392	-	392	23
1952	601	36	637	78
1953	750	69	819	122
1954	909	112	1021	182

1955	1262	226	1488	183
1956	1283	253	1536	183
1957	1221	236	1457	180
1958	1240	266	1506	180

Békés megyében 1952-ben jelennek meg először az univerzál traktorok, a kombájnok pedig 1951-ben. Az ezutáni időszakban az univerzál típusú traktorok száma nagyobb mértékben nő, mint a hagyományos szántótraktoroké. Ez a traktorállomány korszerűsítésére vall. /64/

Kimutatás

a Békés megyei gépállomások 1953-54.évi erő- és fontosabb munkagépek növekedéséről /db/

Megnevezés	1953	Növekedés	1954
Szántótraktor	654	189	843
Univerzál traktor	69	45	114
Állóképes traktor	166	-	166
Traktor összesen	889	234	1123
Teherkocsi	17	2	19
Kombájn	130	79	209
Aratógép	150	20	170
Cséplőgép	851	76	927
Szelektor	76	3	79
Szilótöltő	116	30	146
Traktoros vetőgép	220	78	298
Tárcsa	534	250	784
Henger, sima	149	44	193
Henger, gyűrűs	95	64	159
Szénaforgató	39	2	41
Egyéb	7 millió forint		
Építkezés	12 millió forint		

Ez azonban nemcsak a megyében, hanem országosan is igaz. A munkagépállományt is bővítik, a KSH országos adatai és elemzései viszont arról szólnak, hogy a meglévő traktorállományhoz nem volt elegendő munkagép. Azt emelik ki, hogy különösen a burgonya és cukorrépa vetéséhez, betakarításához szükséges gépek, továbbá négyzetbevető gép hiányzik. Ezért maradnak kihasználatlanok az univerzál traktorok és a kapáló gépek. /65/ Fazekas Béla véleménye szerint 1953 és 1959 között megteremtődött a mezőgazdaság szocialista átszervezésének gépi-technikai bázisa, azonban az előbbieket miatt mégsem tudta igazán szerepét betölteni. /66/ Ehhez az is hozzájárult, hogy a beruházások nagy része nem funkcionált.

Erre vonatkozóan Békés megye mezőgazdaságának beruházási adatai szolgáljanak példaként. Míg az iparban 1953 és 1956 között általában csökken az üzembe nem helyezett beruházások aránya, addig a mezőgazdasági beruházások üzembe nem helyezett aránya nő. /67/

Üzembe nem helyezett beruházások állományának értéke népgazdasági ágak szerint Békés megyében

/Év végi adatok/ ezer forintban

Megnevezés	1953	1954	1955	1956
Nehézipar	5830	5630	1438	4035
Ipar összesen	15794	14098	12239	13629
Mezőgazdaság	28393	24617	37315	41210
százalékos megoszlása				
Nehézipar	9,7	9,6	1,9	5,1
Ipar összesen	26,2	24,0	16,5	17,1
Mezőgazdaság	27,2	41,9	50,1	51,9

A KSH elemzése az országos helyzetet vizsgálva megállapítja, hogy a befejezetlen beruházások évről évre nőnek a mezőgazdaságban is. "... a mezőgazdasági beruházások előkészítésére, tervezésére és kivitelezésére még kevesebb gondot fordítottak az irányító szervek, mint az ipari beruházásokra, ... a beruházások gyakran nem felelnek meg a szükségleteknek... A mezőgazdaság gépesítése sem a szükségleteknek megfelelően történt, sőt, az egyes gépek területi elosztása sem megfelelő. /68/ E tekintetben tehát a megyei és az országos helyzet nem különbözik egymástól.

A gépállomások gépállománya tehát növekedése ellenére sem képes az alapvető munkák: a szántás, aratás és vetés mellett más talajmunkák jelentősebb gépesítésére. Ennek okait összegezve a következők állapíthatók meg: a központi - Földművelésügyi Minisztérium - elosztása a szükségleteket kellőképpen nem mérte fel, tehát figyelembe sem vehette. Az erő- és munkagépállomány egymáshoz képest aránytalan elosztású, a munkagépállomány a traktorparkhoz képest kevés. Elhanyagolták a gépi beruházás előtt a gazdaságossági számítások elvégzését. Mindezek a más tényezők együtt a gépállomások gépállományának működésére kedvezőtlenül hatottak, tevékenységük hatékonyságát - a szocialista szektor technikai kiszolgálását - pedig akadályozták.

2./ A gépesítés színvonala; munka, teljesítmény; gépkihasználás

A gépesítés színvonalát az egységnyi gépre jutó megművelt terület nagysága határozza meg, amely a gépesítettség mértékére de a gépek kihasználtságára is utalhat; egyrészt a gépsűrűséget, másrészt az elvégzett munka mennyiségét is jelzi.

A megnövekedett gépállomány ellenére is alacsony szintűnek tartják a gépesítettséget a termelőszövetkezetekben és az egyéni gazdaságokban egyaránt. /69/

Fontosabb munkák gépesítése foka 1955-ben
/százalék/ /országos adatok/

Munka	termelőszövetkezeti csoportokban	egyéni gazdaságokban
Őszi mélyszántás	47,9	5,0
Őszi vetőszántás	39,0	7,4
Tavaszi vetés	2,4	0,3
Kapálás	0,2	-
Tarlóhántás a/	17,8	0,8

a/ Tarlóhántás alá szántással együtt

A kapálás, vetés, tarlóhántás nagyrészt kézi erővel történt nemcsak az egyéni gazdaságokban, hanem a termelőszövetkezetekben is. A szántás, vetés és az aratás volt a legjobban gépesítve. /70/

Fontosabb munkák gépesítési foka a mezőgazdasági termelőszövetkezetekben
/százalék/ /országos adatok/

Munka	1954	1955
	Talajmunkák	
Őszi mélyszántás	100,0	96,5
Őszi vetőszántás	100,0	92,4
Őszi vetés	69,5	63,7
Tavaszi vetés	18,4	23,0
Kapálás	15,9	28,7
Tarlóhántás	43,1	67,1

Betakarító munkák

Gabonaaratás	47,9	61,6
Takarmánykaszálás	3,2	19,4
Burgonyakiszedés	2,5	4,1
Répakiemelés	9,4	13,2
Kukoricaszárbetakarítás	4,4	5,1

Nagyjából ez volt a helyzet Békés megyében is az 1954-1956 közötti időszakban a mezőgazdasági termelőszövetkezetekben. 1955-re a vetés, az aratás és feltételezhető, hogy a szántás volt a legjobban gépesített munkaféleség. /71/

Fontosabb munkák gépesítési foka Békés megyében
/százalék/

Megnevezés	1954	1955	1956
	tanácsi szektor		
Vetés	10,6	14,3	17,2
Kapálás	2,0	2,2	5,3
Aratás	8,2	8,7	9,0

mezőgazdasági termelőszövet-
kezetekben

Vetés	35,1	51,0	47,7
Kapálás	17,5	22,1	37,9
Aratás	32,5	36,5	32,1

Tehát a leginkább munkaigényes munkaféleség, a növény-ápolás volt a legkisebb mértékben gépesítve. Ehhez a tényhez nemcsak a gépek elosztása s a gépállomány alakulása járult hozzá, hanem az is, hogy a gépállomások munkája milyen szektorban realizálódott.

A gépállomások munkáit termelőszövetkezetekben, állami gazdaságokban, egyéni gazdaságokban s egyéb területeken végezték. A nagyüzemek nagyobb összefüggő területei kedveztek a gépi művelésnek, míg a szétaprózott egyéni gazdaságok nem. A kollektivizálás 1951 és 1953 között bontakozott ki nagyobb mértékben. Az ország szántóterületéből 1951-ben 15,1 %-kal, 1952-ben 22,6 %-kal, 1953-ban 24,6 %-kal, 1954-ben 15,6 %-kal, 1955-ben 18,9 %-kal, 1956-ban /szept.30./ 20,8 %-kal részesedtek a termelőszövetkezetek. /72/

Vorcs:

A termelőszövetkezetek fontosabb adatai,
1949-1957. /országos adatok/

Időpont	Termelőszövetkezet				Családok		Tagok száma
	száma	összes terület ezer kat.hold	szántó	szántó terület az or- szág szántóterületének százalékában			
1949.dec.31.	1367	316	259	2,7	21.415	36.405	
1950.dec.31.	2185	772	628	6,6	76.887	119.527	
1951.dec.31.	4625	1740	1450	15,1	206.035	310.536	
1952.dec.31.	5110	2608	2174	22,6	282,847	369.208	
1953.jún.30.	5224	2815	2351	24,6	293.550	376.088	
1953.dec.31.	4536	1986	1599	16,8	197.758	250.008	
1954.dec.31.	4381	1880	1478	15,6	186.681	229.952	
1955.dec.31.	4816	2282	1776	18,9	244.953	305.501	
1956.szept.30.	4857	2508	1954	20,8	272,741	342,884	
1956.dec.31.	2089	1038	797	8,5	97.897	119.315	
1957.márc.31.	3403	1408	1082	11,5	129.358	157.078	

Ugyanez időszak megyei adatai valamivel kedvezőbbek. A termelőszövetkezetek részesedése a megye összes szántóterületéből a következőképpen alakult: 1951-ben 25,7 %, 1953-ban 21,4 %, 1956-ban 25,7 %. /73/

Ezek a kedvező arányok 1956 után is megmaradnak kb. 1962-ig. /74/

A szántóterület társadalmi szektorok szerint
/ % /

Szektor	1949	1952	1955	1957	1960	1962
Állami	1 -	13 -	14 17	14 15	14 15	14 15
Szövetkezeti	1 -	19 -	17 23	12 21	60 68	80 79
Kisegítő és egyéni gazdaság	98 -	68 -	69 60	74 64	26 17	6 5

/Megjegyzés: az első adat országos
a második megyei
- = nincs adat /

Azonban az országos és a helyi arányok is mutatják, hogy a gépállomások kénytelenek voltak a nagyüzemi gazdaságok mellett az egyéni gazdaságokkal is szerződést kötni felesleges kapacitásuk lekötésére, amely munkáik, teljesítményeik alakulását, a gépek kihasználását igaz hogy fokozta, de ugyanakkor összességében a nagyüzemekhez képest rontotta is. A gépek kihasználását, teljesítményeit nagymértékben befolyásolta az is, hogy a termelőszövetkezetek szántóterületének nagysága milyen arányú, továbbá milyen a parcellák elhelyezkedése. Ott keletkezett nagyobb teljesítmény, ahol nagyobb összefüggő szántóterület jutott egy traktoregységre. Ez egyúttal a gépek jobb kihasználását is jelezte. /75/

A teljesítmény és a szántóterület alakulása

/országos adatok/

Egy traktoregységre jutó traktormunka	1954.évi átlagos traktoregység megoszlása %-ban	Egy traktoregységre jutó mezőgazdasági termelőszövetkezeti szántóterület kat.hold
550 normálhold alatt	17,6	97,4
551-700 normálholdig	33,2	131,3
701-850 normálholdig	28,9	147,4
851-1000 normálholdig	13,3	152,7
1000 normálhold felett	7,0	220,3
Összesen	100,0	139,2

A legnagyobb teljesítmény az 1000 normálhold feletti nagyságrendhez kötődött.

A termelőszövetkezetek szántóterületének elhelyezkedése és nagysága azonban nem volt kedvező, mivel még 1955-ben is a 400 kat. hold alatti tsz. 57,3 %, 3000 kat.hold szántófölddel rendelkező tsz. mindössze 0,8 %. /76/

A termelőszövetkezetek számának százalékos megoszlása

/országos adatok/

Területnagyság	A termelőszövetkezetek számának százalékos megoszlása június 30-án				
	1951	1952	1953	1954	1955
400 kat.hold alatt	64,9	53,2	43,3	56,9	57,3
401-800 kat.holdig	26,5	32,2	22,7	29,8	29,8
801-1000 - " -	3,2	5,8	19,7	4,8	4,9
1001-2000 - " -	4,2	7,1	11,1	6,4	6,2
2001-3000 - " -	0,4	0,8	1,8	1,2	1,0
3000 kat.hold felett	0,8	0,9	1,4	0,9	0,8
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Átlagos terület kat.hold	422	515	621	502	485
Mezőgazdasági termelőszövetkezetek száma	2406	3098	3768	3266	3302

Ezzel magyarázható, hogy a tsz-ek mellett jelentős a gépállomások munkája egyéni gazdaságokban is. Ez tehát nemcsak politikai- propagandisztikus lépés, hanem gazdasági kényszerűség is. Mindemellett azonban a gépállomások munkájának nagy része termelőszövetkezetekben realizálódott. Főként a szántás, aratás, vetés emelhető ki. Kisebb értékűek a növényápolási munkák, a szállítás, öntözés, gyomirtás, az egyéb melléküzemági tevékenység inkább 1956 után vált jellemzővé. A talajmunka legnagyobb hányada azonban kétségtelenül 1950-53 közt a termelőszövetkezetekhez kötődött. /77/

Az egyes szektorok részére végzett munka
/országos adatok/

Év	Termelőszövetkezetek	Egyéni gazdaságok	Egyéb gazdaságok	Összes talajmunka
	részére végzett munka	az összes talajmunka százalékában		
1950	42,4	51,0	6,6	100,0
1951	62,9	20,7	16,4	100,0
1952	77,7	1,3	21,0	100,0
1953	76,3	6,5	17,2	100,0

Ez így volt a megyében is, bár az 53-as fordulat némi megtorpanáshoz vezetett, amit az egyéniek számára végzett munka növekedése jelez. /78/

A végzett munka megoszlása
Békés megyében

Év	Termelőszövetkezetek			Egyéniek		
	tavaszi	nyár	ősz	tavaszi	nyár	ősz
1953	178.726	167.957	29.344	9.279	75.940	34.646
1954	83.448	136.659	164.860	33.096	77.291	59.894

Az országos arálynak nagyjából megfelel a megyei helyzet az 1950-56 közötti időszakban az összevethető adatok szerint. A megyében a mezőgazdasági szövetkezetekben végzett összes talajmunka 1954-ben 61,6 %, 1955-ben 61,4 %, 1956-ban 71,4 %. A termelőszövetkezeti csoportokban végzett munka 1954-ben 6,6 %, 1955-ben 7,7 %, 1956-ban 7,5 % volt. /79/ Az 1955 és 1959 közötti országos adatok szerint a gépállomások teljesítménye azonban alatta marad az állami gazdaságokénak. A traktorok teljesítménye összességében egyik évben sem éri el az állami gazdaságokét. /80/

A traktorok tényleges teljesítménye a műszakilag lehetséges teljesítmény százalékában
/országos adatok/

Év	Gépállomás			Állami gazdaság		
	összes	szántó	univerzális	összes	szántó	univerzális
1955	54,2	53,4	60,0	60,3	69,4	55,8
1957	43,9	42,4	52,0	67,9	74,4	68,8
1959	60,0	53,6	88,4	61,2	56,9	68,9

A traktorok kihasználásának mutatói az 1954 és 1956 közötti időszakban általában az állami gazdaságok gépeinek jobb kihasználását mutatják, ugyanis az 1 traktorra jutó műszaknormák és az 1 traktoregységre jutó teljesített normálholdak mennyisége is nagyobb ott, mint a gépállomásokon. /81/

A traktorok kihasználásának mutatói
Az 1 traktorra jutó műszaknormák száma
/országos adatok/

Év	Gépállomás			Állami gazdaság			Tsz összes	Az 1 traktor- egységre jutó teljesített normálholdak száma		
	szántó univerz.összes			szántó univerz.összes						
							+	gép- állami tsz áll. gazd.		
1954	176	195	182	167	184	173	-	714	701	-
1955	149	177	153	206	173	198	-	732	1062	-
1956	145	189	152	209	210	209	-	668	1143	-
1957	120	154	126	211	212	211	193	544	1226	1117
1958	115	177	127	170	210	184	213	572	1144	1218
1959	174	269	200	172	215	188	202	843	1168	1151

+ Ledolgozott munkanapok száma //feltételezve, hogy minden munkanapon teljesítették a műszaknormát./

A gépek kihasználását, teljesítményeit rontotta a munkaidő részleges felhasználása is. Az 1 traktorra jutó műszaknorma 1954-től csökkenő tendenciájú a gépállomásokon, az állami gazdaságokban ugyanakkor növekvő.

A gépállomány növekedése tehát azért sem növelhette számottevően a teljesítményeket, mert a gépek kihasználtsága nem növekedett ez időszakban. Az 1 traktoregységre jutó teljesített normálhold nagysága az 1954 és 1957 közötti időszakban csökken a termelőszövetkezetekben, ezzel együtt az 1 traktorra jutó műszakok száma, s az egy traktoregységre jutó teljesített munkák száma is. /82/

A területnagyság és a traktorkihasználás össze-
függése a termelőszövetkezetekben
/országos helyzet/

Megnevezés	1954	1955	1956	1957	1958	1959
Az 1 traktoregységre jutó termelőszövetkezeti szántóterület /nh/	112	105	102	53	67	127
Az 1 traktorra jutó ledolgozott műszakok száma	182	153	152	126	127	200
Az 1 traktoregységre jutó teljesített munkák száma	714	732	668	544	572	843

A következő Békés megyei kimutatás valószínűleg nemcsak termelőszövetkezetekre vonatkozik, hanem az összes gépállomási munkára, tehát az egyéniek és egyéb szektorok számára végzett munka mutatóit is tartalmazza. Azonban ebből az adatsorból is az derül ki, hogy az 1 traktoregységre jutó normálhold nagysága, a teljesített műszaknorma is csökken 1954 és 1956 között, tehát a megyei helyzet semmiben sem különbözött az országos helyzettől e tekintetben. /83/

A Békés megyei gépállomások teljesítménye,
termelésének alakulása

Év	Egy traktoregységre jutó		Egy normálholdra jutó		100 Ft teljesítményértékre jutó jövedelemhiány
	traktormunka	teljesített műszaknorma	önköltség	jövedelemhiány	
	normálhold	száma	forint		
1954	815	198	117	42,79	144
1955	785	178	90	23,80	28
1956	735	165	90	23,66	237

1954. év százalékában

1954	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1955	109,8	89,9	76,9	5,6	6,3
1956	90,1	83,3	76,9	55,3	53,4

Mégis, a tervteljesítésekről szóló kimutatások a tervek túlteljesítését rögzítették. Az 1951 és 1958 közötti időszakra vonatkozó adatsor szerint 100 %-on felüli teljesítmények jellemezték a megyei gépállomások tevékenységét 1956-ot és 1957-et kivéve. /84/

Kimutatás a megye gépállomásainak
tervteljesítéséről /1951-1958/

Év	Terv /normálhold/	Tény /normálhold/	%
1951	285.600	308.400	118,0
1952	495.200	539.900	109,0
1953	684.300	792.800	116,0
1954	738.900	851.400	115,0
1955	945.700	1.077.800	114,0
1956	1.150.400	1.149.800	99,0
1957	1.043.200	941.900	90,3
1958	1.040.300	-	-

A mennyiségek abszolút növekedését azonban nem kísértc a gazdaságosabb, hatékonyabb termelő tevékenység . Ezt bizonyítani látszik az adott időszakot értékelő gépállomásokkal kapcsolatban lévő tsz-ek, egyéniek kifogása, továbbá a gépállomások felettes szerveinek véleménye, ellenőrzéseik tapasztalatai.

Az elvégzett munkák minősége elleni kifogás mutatója, hogy az összes munka 2/3-dát minősítik jónak, 30-40 %-át közepesnek. A rosszul végzett munkát gyakran meg kellett ismételni. /85/ 1953-ban egy minisztertanácsi határozat az alábbiakat állapítja meg: " Fejlett iparunk segítségével a mezőgazdaság évről évre nagyszámú traktort és más különféle mezőgazdasági gépet kap.

A mezőgazdaság gépesítésének hatása azonban nem mutatkozik meg kellően a termésátlagok emelkedésében. A gépi munkák megszervezésében, a munkák minőségének ellenőrzésében nagyon sok állami gazdaságban, gépállomáson és termelőszövetkezetben meg nem engedhető hanyagságok mutatkoznak. Az alapvető agrotechnikai szabályokat súlyosan megsértik és a gépi munka termésfokozó hatása elsősorban emiatt nem érvényesül kellő mértékben." /86/ Ezek ellen a jelenségek ellen az ellenőrző munka fokozásával kívánnak fellépni; a megyei, járási tanácsok főagronómusait bizzák meg az állami gazdaságok és gépállomások növénytermelési munkáinak, továbbá a gépi munkák minőségének ellenőrzésével, javításával.

A gépállomási munkák elleni kifogások az egész korszakban figyelemmel kísérhetők. Ezzel magyarázható az is, hogy a gépállomásokkal kötött szerződések nem kötik le teljesen a gépállomások kapacitását, 1957-ben is pl. Békés megyében a gépkapacitás 60-70 %-ban van lekötve. /87/ A tsz-ek a gépállomási gépek igénybevétele mellett saját igaerejük kihasználására törekednek az előbbieik miatt, és azért is, mert magasnak találják a gépállomási díjtételeket.

Tehát a gépesítés színvonala - egy-két munkaféleséget kivéve - nem kielégítő. A tsz-ek a gépállomások technikai segítségével elégedetlenek, munkájuk mennyisége és minősége ellen kifogásokat emelnek. A teljesítmények bár mennyiségileg növekednek, de ez nem jár együtt a gépek hatékony kihasználásával.

A kollektív gazdaságoknak ígért gépállomási kedvezmények - alacsony díjtarifa, tudományos módszerek elterjesztése, teljes műszaki kiszolgálás - megvalósulását részlegesnek kell tekintenünk.

3./ Termelési költség

A gépek kihasználtságának adott szintje a termelés költségeire is hatott. Minél rosszabb a kihasználtság mértéke, a kapacitáskihasználtság, annál jobban nőnek a termelés költségei s jövedelemhiányhoz vezetnek.

A gépállomások működésük e szakaszában általában jövedelemhiánnyal termelő vállalatok. 1954-ben 333 millió forint volt a jövedelemhiány, 92 millió forinttal több, mint 1953-ban. /88/

Jövedelmezőség /országos helyzet/

Év	Traktor- és motormunkát, bérszállítást termelő ráfordítás	Összes teljesítményérték	Jövedelmezőségi hiány	Ezer Ft. teljesítményértékre jutó jövedelmezőségi hiány
		millió forint		forint
1953	873	632	241	281,33
1954	1097	764	333	435,86
1954. év az 1953 év %-ában	125,7	120,9	138,2	114,86

A jövedelemhiány a megyei gépállomások tevékenységét is jellemezte. 1954-ben az 1 normálholdra jutó jövedelemhiány 42,79 forint, 1955-ben 23,80 forint, 1956-ban 23,66 forint. 100 forint teljesítményértékre 1954-ben 144 forint, 1955-ben 28 forint, 1956-ban 237 forint jövedelemhiány jutott. S mindez akkor is képződött, amikor az 1 normálholdra jutó önköltség némileg csökkent. /89/ Egy 1957-es kimutatás - 1956-hoz képest lényeges, változás még nem történt a gépállomások termelésében - szerint a megyében a leginkább költséges tevékenységek: a kombájnolás, a szállítás, az egyéb traktormunka s a szántás. /90/

Munkanemenkénti önköltség alakulása %-osan

1 kh-ra 1957 /megyei adatok/

Megnevezés	Önköltség	Teljes érték	%
Szántás	109,12	119,90	91,00
Szállítás	42,98	37,72	113,95
Aratás	194,47	205,55	84,61
Cséplés	81,51	97,65	83,47
Kombájnolás	390,63	308,14	126,77
Egyéb traktormunka	123,23	122,17	100,87
Öntözés	779,96	914,96	85,25

Mivel magyarázható, hogy az önköltségek, a termelés összköltségei olyan mértékűek, hogy a gépállomások jövedelemhiánnyal termelő vállalatokká válnak, tevékenységük pedig végeredményben gazdaságtalan? A termelés technikai jellegű költségeit az alkatrészutánpótlás megoldatlansága, s ezzel kapcsolatban a gépjavítások elhúzódása növelte. Az egyik ilyen költségnövelő tényező tehát e kettőnek az együttes hatása.

Az alkatrészutánpótlás nagyjából 1963-ig állandó problémát okozott a gépállomásoknak. Kezdetben jelentős számban importgépekkel dolgoztak, így az alkatrészutánpótlás külön gond, rendszertelen a szállítás. A géptípusok sokfélesége is - traktorból egy időben pl. 16 fajtát használtak - növelte az alkatrészellátás gondjait. /91/ A sok géptípus bonyolította a gépjavitást, nagy javító apparátust, jelentős anyagi ráfordításokat igényelt. Békés megyei adatok szerint szinte évente változott az alkatrészek hiánylistájának összetétele. 1951-ben az öntés útján készülő alkatrészekből van hiány, továbbá a javításhoz hiánycikk a kéziszerszám és a műszer is. /92/ 1954-ben az R-típusú erőgép és a G-35-ös traktor alkatrészei hiányoztak. A Zetor- traktorhoz differenciált meghajtó tengelyfogaskerék, a Cormick és Fordson traktorokhoz hengerfej nem volt. A vontatóknál hiánycikk a sebességváltóhoz szükséges alkatrész, a cséplő- és aratógépeknél ugyancsak többféle alkatrésztípus nincs. /93/ Mindehhez hozzájárult még egy olyan szemlélet is, amely a gépek erkölcsi kopását nem ismerte el, így a kicseréltetések emiatt késtek.

Az alkatrészellátás problémái a gépjavitásokra is hatottak, azonban e mellett a munkaszervezéssel és a munkafegyelemmel kapcsolatos hiányosságok is kiemelhetők. A gépállomások gépeit gépjavitó vállalatok javították zömben. A gépállomás azonban gyakran késve küldi el a javítandó gépeket igen leromlott állapotban s a határidőket be nem tartva. /94/ A gépjavitások elhúzódása is hozzájárult a műszakkiesésekhez. /95/ 1955-ben, hogy a gépjavitások elhúzódását, a gépek állását s emiatt a műszakkieséseket elkerüljék, a javítóműhelyek rendelkező gépállomásokat kötelezik a gépek részegységenkénti javítására. A korszakban a javító - karbantartó munkákat azonban elmarasztalják a felettes szervek, kifogásolják az alacsony technikai színvonalat, ezért minőségi ellenőröket alkalmaznak, akik a műszaki - technikai feladatok végrehajtásáért felelnek.

A műszaki dolgozókat teszik felelőssé a gépek szakszerű kezelésért, a gépi munkák önköltségének alakulásáért, az anyag- és alkatrészfelhasználásáért. /96/

Az anyagpazarlás is növeli a termelés költségeit. A kor-
szak egyik negatív jelensége ez, amely összefüggött a ter-
melés növelésének mennyiségi szempontokat ösztönző szemlé-
letével. A termelés növekedése a munkaerő- és az anyagfel-
használás növekedésével járt együtt. /97/ Ezt jól látják pl.
Békés megyében is, de az ellenőrzésen, szigorításokon, az
adminisztratív lépéseken túl alig jutnak. A gépállomásokon
az anyagpazarlás az üzemanyagtúlfogyasztásban, a nem megfe-
lelő kenőanyag felhasználásában, a gépek helytelen tárolá-
sában /nyitott gépszin/ nyilvánult meg többnyire. Mindezek
ellen a különböző takarékosági mozgalmakkal lépnek fel, a-
zonban csekély eredménnyel. /98/

Hogy valóban általános jelenség volt, azt az FM számos
leirata, utasítása jelzi: "Széles körben tapasztalható, hogy
a mezőgazdaság dolgozóinak jelentős része még nem ismerte
fel a szocialista tulajdon jelentőségét a szocializmus épí-
tésében, egész népgazdaságunkban. A szocialista tulajdon
megőrzése minden gépállomási dolgozó alapvető kötelessége."
/99/

A hanyagság és a visszaélések nemcsak a fizikai dolgo-
zókat, hanem az irodai dolgozókat is jellemezték. Ilyenek
pl. az anyag- és pénzgazdálkodás szabályainak be nem tartá-
sa, a bérszámfejtés pontatlansága, a tervtől eltérő működés,
a raktárkezelők visszaélései. Ezekkel a gondokkal helyi és
országos szinten is találkozhatunk. /100/ Mindezek jelzik
azt, hogy a dolgozók és a vezetők érdekeltsége nem volt biz-
tosítva a gazdaságos tevékenység elérésében. Ez a kérdés a
gépállomásokon tapasztalható technikai vonatkozású költség-
növekedés mellett elvezet bennünket az élőmunka felhasználá-
sának, a munkaerő érdekeltségének a problémáihoz.

4./ Munkaerő, érdekelttség

Ebben a korszakban igen nagy volt a munkaerő mozgása, amit a gépállomások is érzékeltek. Az aktív keresők száma a mezőgazdaságban 1949 és 1955 között jelentősen csökkent. Míg a munkaerőnek több mint a fele, 54,5 %-a dolgozott 1949-ben a mezőgazdaságban, ez 1955-re 43,2 %-ra esett vissza./101/

Az aktív keresők száma a mezőgazdaságban és a mezőgazdaságon kívüli ágazatokban

/1949 - 1964. január 1./ /országos adatok/

Év Január 1.	A mezőgazdaságban	A mezőgazdaságon kívüli ágazatokban	Az összes
	a foglalkoztatottak száma 1000 főben		
1949	2.191	1.832	4.023
1955	1.952	2.570	4.522
	a megoszlás százalékában		
1949	54,5	45,5	100,0
1955	43,2	56,8	100,0

Az I. ötéves terv erőteljes iparfejlesztése a mezőgazdasági lakosságot is érinti; ugyanis a parasztpolitika torzulásai miatt /erőszakos kollektivizálás, beszolgáltatási rendszer, alacsony mezőgazdasági árak, alacsony beruházási ráta stb./, meg az ipar munkaerő-igénye miatt is a jobb kereseti lehetőségekért az iparba vagy a szolgáltatásba távozik. A mezőgazdasági munkaerő eltávovozása legnagyobb mértékben az Alföldet érintette. Ez a térség adta a népgazdaság aktív keresőinek 32,5 %-át, tehát itt volt a legalacsonyabb a foglalkoztatottság színvonala. /102/

A gépállomások munkaerő létszáma ennek ellenére nő, azonban ez a növekedés csak relatív növekedés lehetett a meg-növekedett gépállományhoz képest. Békés megyében a követke-zőképpen alakult a munkaerőállomány. /103/

A Békés megyei gépállomások munkaerő létszáma
1948 - 1952

Év	Férfi	Nő	Összesen
1948 ^{1/}	280		280
1949 ^{1/}	480		480
1950 ^{1/}	2.048		2.048
1951	2.263	253	2.516
1952	2.792	307	3.099

1/ Férfi és nő együtt

1953 - 1956

Év	Munkás összesen	Ebből traktor- vezető	Brigádvezető átlagos állo- mány	Alkalmazott	Összesen
	fő				
1953	1.574	841	150	478	2.175
1954	2.854	1.654	177	712	3.743
1955	2.743	2.165	181	777	3.701
1956	2.128	2.488	180	783	4.091

A két adatsor különböző szempont szerint mutatja be a munka-erő- állomány alakulását, azonban az összes létszám össze-
vethető. Ez az 1953-as visszaesés után 1956-ban a legnagyobb.
Az 1953 és 1956 közötti időszakban a traktorvezető-állomány
nő a legnagyobb mértékben, viszont az összes munkás száma
1954 és 1956 között csökken. Több adat bizonyítja, hogy a me-
gyei gépállomások munkaerő gondokkal küszködtek.

1953-ban a két műszakot nem tudják bevezetni, 1954-ben kevés volt a traktorvezető és a munkagépvezető. /104/ A munkaerő megtartását szolgálta az a rendelkezés, mely szerint a gépállomáson munkát vállaló dolgozókat 2 éves szerződés megkötésére kötelezhették, amelyben a törvényes bér, jóléti és kulturális szolgáltatások mellett a szakképzést is biztosította a gépállomás. /105/ Jelentős volt a munkaerő-vándorlás ennek ellenére is. 1954-ben az országban 1956 traktoros változtatott munkahelyet, amely 14,1 %-kal volt több, mint 1953-ban. 1955-ben a traktorvezetők 67,5 %-a cserélődött ki, így nem alakulhatott ki törzsgárda. /106/

A viszonylagos gépállomási munkaerő- hiányt és a munkaerő mobilitását több ok együttese idézte elő, mindenneke-lőtt a munkabérek alakulása. /107/

A munkabérek alakulása a Békés megyei gépállomá-
sokon és az országban
1953 - 1959

Év	Munkás összesen	Ebből traktor- vezető	Brigád- vezető	Alkalmazott
	átlagos havi kereset /Ft			
1953	741	757	1.204	1.030
1954	751	760	1.177	1.341
1955	950	936	1.251	1.226
1956	1.021	983	1.503	1.269
1957	1.279	1.204	1.812	1.525
1958	1.390	1.358	1.938	1.551
1959	1.600	1.574	2.479	1.732
átlagos havi kereset országosan/Ft				
1953	828	800	1.058	959
1954	835	840	1.167	1.284
1955	976	945	1.238	1.200
1956	1.181	1.167	1.612	1.342

1957	1.364	1.327	-	1.388
1958	1.455	1.428	1.881	1.520
1959	1.700	1.709	2.510	1.583

A Békés megyei gépállomási munkásokat rosszabbul fizették, mint az országos átlagot, az alkalmazottak viszont itt jobban kerestek, mint az országos átlag. Általában ott volt munkaerő- vándorlás, ahol a traktorvezetők keresete a 800 Ft-ot sem érte el.

Tehát az anyagi érdekeltség elvének következetlen érvényesítése okozhatta legfőképpen a gépállomási munkaerővel kapcsolatos problémákat. Ezt akkor is felismerték, hiszen hangoztatták is, de az elv érvényesítését nem tudták megoldani, bár kísérletet tesznek erre. A munkaerő biztosításának és az anyagi érdekeltség egyfajta lehetőségének tartották azt a megoldást, hogy a gépállomási traktorvezetőket és munkagépkezelőket munkaegységben is részesítették 1952-től. úgy gondolták, így jobban érdekeltté válnak a termelőszövetkezetek terméshezamának növelésében. /108/

Ugyanakkor a tsz-dolgozóit, főleg fiatalokat és nőket is ösztönöztek arra, hogy traktorossá és kombajnvezetőkké képezzék magukat. Mindkét esetben azonban az irányítás, a vezetés joga a gépállomásokat illette.

A gépállomási dolgozókat pénzben és természetben díjazták. A munkaegység után pénzben és természetben is kérhették fizetésüket. Emellett háztáji föld is megillette őket. A bérezés fő szempontja az volt, hogy a munkásokat állandó munkahelyhez kössék, a munkahelyükhöz közel eső községben telepedjenek le. /109/

A bérek mellett a prémiumrendszer és a különböző versenymozgalmak sem tudták kellőképpen az erkölcsi és az anyagi ösztönzés szerepét betölteni. Jutalmat általában a termésátlag túlteljesítésért, a vetési terv teljesítéséért, az ütemterv szerinti számvitelért és az önköltségcsökkentésért lehetett kapni. /110/

A szocialista verseny több fajtája alakult ki a korszakban, amelyeket a gépállomásokra is kiterjesztettek. Ezek: a sztahanovista cím elnyerése, a Nazarova- és a Kuznyecov - mozgalom, "Az ország élenjáró gépállomása" cím, kiváló dolgozó, Népköztársasági Érdemrend és Érdemérem, a Földművelésügyi Minisztérium és a MEDOSZ Központi Vezetőség vándorzászlói. A versenykiírásokat egyénekre és kollektívákra vonatkoztatták. 1956-ig általában közös bennük a kiemelkedő mennyiség elérése: a gépállomási és a tsz termelési tervének túlteljesítése, az önköltség csökkentése, az anyagtakarékosság, a selejt csökkentése, a jó munkamódszerek terjesztése, példás munkafegyelem, a gépkihasználás fokozása, jó minőségű munka, újítás. A kiírás szinte összefoglalja azokat a területeket, ahol a gépállomási munkában problémák voltak. 1957-től előtérbe kerül a műszaki fejlesztés, a gazdaságos termelés és a minőség javításának szempontja. /111/

A versenyek azonban mégsem ösztönözhettek kellőképpen, hisz számtalan kritika éri őket, ugyanis az elbíráláskor a feltételeket nem tartják be. A munkaverseny győzteseit nem értékelik pénzben; az értékelések sablonosak. A versenyek kampányszerűek, a vezetők vállalják értekezleteken a versenyt, de a dolgozókkal nem beszélnek meg. /112/ A verseny munkamódszereit s az élenjáró szinteket nem dolgozzák ki. /113/ A versenyek mellett június 2-át, a Traktoros Nap alkalmát is igyekeztek felhasználni az ösztönzésre. "Ez a határozat újabb megnyilvánulása lesz annak a szeretetnek és meg-

becsülésnek, amelyben pártunk és kormányunk a traktorosokat részesíti, s amely a traktorosokat még jobb és kiemelkedőbb teljesítményekre ösztönzi a termelőszövetkezetek gazdasági, szervezeti és politikai megerősítésére, az egyénilleg dolgozó parasztok megerősítésére és a mezőgazdasági termelés hozamainak emelésére." /114/ Az ország vezetőinek, az MDP-nek és a kormánynak az elvárásai azonban nem találkoztak a dolgozók igényeivel az érdekeltségi rendszer következtelen és ellentmondásos jellege miatt.

Az anyagi és a tudati ösztönzők nem voltak hatékonyak. Hogy mennyire nem, azt nemcsak a gépállomások termelésének alakulása, s az ezzel kapcsolatban ismerttetett kifogások jelezték, hanem a munkaerő működése során a vezetők és a dolgozók közti konfliktusok, a munkaerőkölcs általános romlásának jelenségei is.

A különböző vizsgálatok és ellenőrzések a Békés megyei gépállomások működésének problémáit is feltárták. Ezek ugyan helyi jellegű hiányosságok, de az országos rendelkezések, utasítások jelzik, hogy általában is jellemezték a gépállomási rendszert.

Többször elmarasztalják a gépállomások vezetőit a társadalmi tulajdon hanyag kezelése miatt. Utasítja őket a gépállomások főigazgatója, hogy e téren végezzenek nevelőmunkát, termelési értekezleteken a különböző szervezetekkel együtt - MDP, DISZ, szakszervezet - vizsgálják meg ezt a kérdést. /115/ A szocialista tulajdonnal kapcsolatos visszaélések napirenden voltak. A másik terület a munkaszervezésé. A gépi munkák megszervezésének elhanyagolása, a munkaszervezetek /brigádok/ kialakításának hiányosságai többször elhangzó kifogások. /116/ Ennél súlyosabb vádak is érik a gépállomási ügyvitelt. Valótlan teljesítményadatokat mutatnak ki, hamis adatokat közölnek a jelentésekben, továbbá megamisítják a bérjegyzékeket. /117/

Gyakori az a kifogás is, hogy a tsz-szel kötött szerződést a gépállomás nem teljesítette, továbbá a tsz-től kapott munkadíjat magáncélokra használja fel. /118/ Ezek ellen a felsőbb szervek gyakori ellenőrzéssel próbálnak fellépni. Többször állapítják meg, hogy a vezetés nem tökéletes, hiányos a belső ellenőrzés. A revizorok munkájával sem elégedettek: megállapításaik általánosak, túlzóak, a gazdasági tényeket nem elemzik, szubjektívek. /119/

Még 1957-ben is 670 szakmai jellegű ellenőrzést végeznek Békés megyében: a termelést, a műszaki gazdálkodást vizsgálják. 1956-ban az igazgatók felét elbocsájtják, elsősorban nem ellenforradalmi tevékenység miatt, hanem a gazdálkodásban fellelhető hiányosságokért. /120/

Példaként szolgáljon az alábbi kimutatás: /121/

Fegyelmi ügyek

1957 /megyei adatok/

Igazgatóság	Áthelyezve	Elbocsátva	Felvéve	Saját kérelmére elbocsátva
Igazgatóság	9	2	7	-
Igazgató	4	1	4	2
Főagronómus	3	1	6	-
Főkönyvelő	-	2	4	2
Főmérnök	4	2	9	1
Ellenforradalom miatt	-	5	-	-
Egyéb ok miatt	-	11	-	-
Összesen	20	24	30	5

A fizikai dolgozók munkafegyelme hasonlóképpen nem volt kifogástalan. Munkáik hanyag végzése /pl a gépek nincsenek lekezelve, hanyag a karbantartás/ éppúgy előfordul, mint a társadalmi tulajdon elsikkasztása és a kifogásolható viselkedés /hiányzás, ittasság, verekedés/. /122/

1954-ben 184 esetben történt felelősségrevonás 13 gépállomáson 104 dolgozó ellen feketeszántás miatt. /123/

Egy 1957-es gazdasági beszámoló az 1950-es évek közepére kialakuló változtatás igényét szenvedélyes hangon foglalja össze: "Több keresetet? Jobban élni akarunk? Akkor dolgozni - jól dolgozni kell. Ha mi azt akarjuk és azt, hogy a tsz ne vegyen traktort, ha azt akarjuk, hogy legyen háztáji, ahhoz nem itt kell veszekedni, követelőzni, ... azt emlegetni, hogy jobb volt 56-ban, hanem jól dolgozni, jó minőségben, olcsóbbá tenni a gépi munkát, takarékoskodni, a szarkákat és hanyagokat, követelőzőket kiséperni, vagy nagyon gyorsan megnevelni, és nem utolsó sorban belépni a tsz-be, de nem azt nézni, kapok-e háztájit, vagy nem. Ha kapni akarunk valamit, akkor nekünk kell először adni, semmiből kapni, olyan nincs." /124/

A munkaerőkölcs alakulását befolyásolhatta a dolgozók szakmai képzettsége, műveltsége is. A legtöbb megállapítás szerint a szakmai színvonal nem kielégítő. Ez a termelés színvonalának csökkentését, de az önköltségek növekedését is előidézhette.

A gépállomások történetének első éveiben hiányzott elsősorban a szakképzett munkaerő. A tsz-ekbe kihelyezett mezőgazdászok egy részének még 1955-ben sem volt mezőgazdasági képzettsége, s a tsz- tagok termelési tapasztalatai eseténként felülmúlták a gépállomások szakembereiét. /125/

Kihelyezett mezőgazdászok képzettsége

/ országos adatok/

Végzettség	Számuk	Százalékos megoszlás
1955. december 31-én		
Agráregyetemi, főiskolai	339	12,4
Akadémiai	408	15,0
Ipari vagy mezőgazd.technikum	861	31,6

Egyéb egyetemi, főiskolai, középiskolai, egyéb	578	21,2
Képesítéssel nem rendelkezők	61	2,2

A gépállomási mezőgazdászok száma kevés volt, amit az is bizonyít, hogy egyre igen nagy ellenőrizendő terület, körzet jutott. Ez átlagosan 10 ezer kat.hold szántóterület, 11 gépállomáson 30 ezer kat.hold; 5 gépállomásnak pedig nincs körzeti mezőgazdája az országban. /126/

A vezetés erősítésére 1955-ben 1200 dolgozót irányítanak a járási tanácsok mezőgazdasági osztályaira, termelőszövetkezetekbe, gépállomásokra, állami gazdaságokba. Feltétel az volt, hogy a vezetésben jártas, szervezőképes és politikailag pedig szilárd nézetekkel rendelkező szakemberek legyenek. Az új munkahelyeket a pártszervek hagyták jóvá. /127/

A fizikai dolgozók kiképzését, továbbképzését részint gépállomásokon belül, részint tanfolyamokon végezték. Ilyenek: traktoros iskolák, kombájn- tanfolyamok, aratógépkezelő tanfolyam, munkagépkezelők képzése és így tovább. Egy Békés megyei 1953-es kimutatás szerint 1020 munkás traktorvezetői, 147 munkagépkezelői képzésben részesült. Diesel- iskolán vett részt 86 fő, kombájn iskolán 34 fő, főgépészeti iskolán 4, vontatóvezető képzésen 35 fő. Ezekben a számokban a gépállomások dolgozói mellett a tagok közül kikerülő gépkezelők is benne vannak. /128/ Ha az adatok hozzávetőlegesek is, mégis jelzik, hogy a dolgozók tömeges szakképzése folyt, ezért a színvonal nem lehetett túl magas. Országosan 1954-ben 5000 ipari szakmunkás kerül gépállomásra, állami gazdaságokba és gépjavító vállalatokhoz, amelyre szakember-hiány miatt volt szükség. /129/

Költségnövelő tényező volt tehát a technikai jelle-
gű költségek mellett az adott munkaerő viszonylagos hiá-
nya, mobilitása, képzettségének és munkafegyelmének ala-
acsony szintje. A termelési költségek növekedését éppen a
munkaerő anyagi és erkölcsi megbecsülésének a hiányossá-
gai, a munkaerővel való "takarékoság" idézte elő.

Összességében a gépállomások szerteágazó, vállalati
gazdálkodásukat jellemző nehézséggel, gonddal küszködtek.
Üzemi tevékenységüket meghatározta az, hogy az állami rá-
fordítás nem volt elégséges ahhoz, hogy hatékony, gazdasá-
gos, a tsz-eket és egyénieket egyaránt kielégítő műszaki,
szervezési feladataikat elláthassák. A párt és az állam
agrárpolitikája és parasztpolitikája e szakaszban nem ked-
vezett a mezőgazdasági termelés fejlődésének, annyira nem,
hogy a mezőgazdasági termelés 1950 és 1968 közötti idő-
szakban végeredményben stagnált. 1956-ban kevesebb volt a
bruttó mezőgazdasági termelés, mint 1951-ben. /130/

A bruttó mezőgazdasági termelés alakulása 1950-1968
között, összehasonlító áron /országos kimutatás/
/ 1950 - 100 % /

Év	Növénytermesztés	Állattenyésztés	Összesen
1951	134	94	117
1952	80	95	86
1953	123	80	105
1954	107	103	105
1955	124	109	118
1956	101	104	102
1957	124	106	117
1958	121	125	123
1959	131	125	129
1960	121	119	120
1961	117	126	121
1962	121	126	123

1963	131	128	130
1964	134	141	137
1965	126	135	130
1966	140	141	141
1967	145	147	146
1968	143	151	147

A gépállomások parasztságot segítő tevékenységét az állam és párt gazdaságpolitikája tette kétségesse, s a hangoztatott elveknek a gyakorlat nem felelt meg.

IV. A gépállomások működésének körülményei és tapasztalatai

1./ Gazdasági tevékenység

A gépállomások működésének, termelésének feltételei az 1948 és 1956 közötti időszakban kedvezőtlenül alakultak. A nehézségek - bár sokfélék - mégsem voltak azonos intenzitásúak és jellegűek. A politikai és gazdasági okok összefonódtak, gyakran egymás hatásaként váltak újabb negatív jelenségek okozójává. A gépállomások üzemi problémái is csak tüneti jellegűek, gazdasági, társadalmi és politikai okok együttesével magyarázhatóak.

Elsőként említhető a párt azon gazdaságpolitikai alapelve, mely szerint az ipar elsődleges fejlesztése a feladat, a mezőgazdasági termelést az ipar fejlesztésének kell alárendelni. Az első ötéves tervben testet öltő koncepció a mezőgazdasági termelést sújtja, erőit elvonja, fejlesztését háttérbe szorítja. A mezőgazdaság gépesítése is megreked, a gépállomási beruházások elégtelennek bizonyulnak.

Meghatározó volt az az agrárpolitikai elképzelés is, hogy a mezőgazdaság szocialista átszervezése viszonylag rövid történelmi időszak alatt végbemehet, s egyúttal a mezőgazdasági termelés növekedésének forrásait is megteremtheti. Azonban sem az átszervezés nem fejeződött be az 1950-es években, sem a mezőgazdasági termelés növekedése nem következett be.

A gazdaságirányítási rendszer adott gyakorlata sem kedvezett a gépállomási rendszer hatékony működésének. A közvetlen irányítási rendszerben ható direkt szabályozók leszűkítették a rugalmas alkalmazkodás lehetőségét, a hatékonyságot fokozó érdekelttség érvényesülését. A tervlebonthatós rendszerben népgazdasági és vállalati szinten egyaránt a mennyiségi szempontú teljesítmények elérésére ösztönöztek csak.

Sem az ideológiai-tudati, sem a gazdasági ösztönzők nem voltak elégségesek, ezért kellőképpen működőképesek sem. A fentiek miatt a termelési tervek teljesítésére központi - adminisztratív eszközök kényszerítenek. /131/

Az MDP agrárpolitikájának központi kérdése a mezőgazdaság szocialista átszervezése volt. A gépállomási rendszer létrehozásának is elsődleges oka a mezőgazdasági nagyüzemek műszaki kiszolgálása volt. A mezőgazdaság szocialista átszervezésének megrekedése miatt - az erőteljes és erőszakos szervezés ellenére is - a gépállomások és a termelőszövetkezetek kiépülésének üteme elvált egymástól. Így a gépállomások a nagyüzemek mellett az egyéni árútermelő gazdaságokban is dolgoztak. A szétaprózott kisüzem fékezte a gépek hatékony működtetését. A kétszektorú mezőgazdaság termelőerői és a szocialista termelési viszonyokat sürgető gazdaságpolitika feszültsége nyilvánult meg ebben a kettősségben is.

A gépállomások feladatai a mezőgazdaság szocialista átszervezéséhez kapcsolódtak elsősorban. Azonban e kiemelt és stratégiai fontosságú feladatnak is ellentmondásosan feleltek meg; hisz a termelőszövetkezeteknek nyújtott gazdasági segítség ellentmondásokon és állandó ütközéseken keresztül valósult meg. A termelőszövetkezetek gazdaságilag függő és alárendelt helyzetbe kerültek a gépállomásoktól. Ez a függőség több területen érvényesült: a gépállomások nagygépek tekintetében monopolhelyzetben voltak a termelőszövetkezetekkel szemben. A gépállomások a termelőszövetkezetek termelési terveinek elkészítésében részt vehettek, azt meghatározóan befolyásolhatták. A termelőszövetkezetekben dolgozó gépállomási munkaerőt, továbbá a gépállomások rendelkezésre bocsátott tsz-munkaerőt a gépállomások vezetősége irányította, ellenőrizte, értékelte. A gazdasági tevékenység összefonódása ellentétekhez vezethetett, a gazdasági érdekek szembekerülhettek. A termelőszövetkezetek ügyeibe való

beavatkozás sérthette a termelőszövetkezeten belüli demokratikus vonásokat, lefékezhetette a szervezeti önállósodás ütemét is.

Mindezen okok miatt a párt által rájuk szabott gazdasági feladatok végrehajtása az 1948 és 1956 közötti időszakban akadályokba ütközik. A gépállomásokba koncentrált gépi technika, mely az állam központilag irányított, tervekben rögzített elosztási rendszerével valósult meg, nem tudta a mezőgazdaság termelőerőinek fejlődését és a szocialista mezőgazdaság megteremtését egyidejűleg és hatékonyan szolgálni.

A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 1026/1957. /III.2./ sz. határozatában a periódust értékelve azt állapítja meg mégis, hogy "A gépállomások működésük során jelentős eredményeket értek el a mezőgazdasági termelés korszerűsítésében, a falu szocialista átalakításában." /132/ Az MSZMP agrárpolitikai téziseiben azonban kifejezésre jut az elmúlt történelmi szakasz értékelése kapcsán a gépállomások bírálata is. A nagyüzemi gazdálkodását főlényét nem tudták meggyőzően bizonyítani, a mezőgazdaság szocialista átalakításában is csak részeredményeket értek el. Az elkövetkezendő időszakban ezért rendezni kell kapcsolataikat a termelőszövetkezetekkel és az egyéniakkal is. A termelőszövetkezetek elnöke irányíthatja a gépállomási gépek működését; felel a gépek műszaki állapotáért, a dolgozók fegyelmezett munkájáért. A surlódások a gazdasági érdekek tisztázásával elkerülhetők. A gépállomások és termelőszövetkezetek jó kapcsolatának azonban legfontosabb feltétele a gépállomások kifogástalan munkavégzése. Elismerik, hogy a gépállomások érdekelttsége a jobb és hatékonyabb termelésben nem érvényesült. Ezért "Biztosítani kell a gépállomások érdekelttségét- és felelőssé kell tenni őket a termelőszövetkezetek segítéséért." /133/

A jövőre vonatkozóan leszögezik: a "Termelőszövetkezetek fejlesztésében nagy szerep vár a gépállomásokra. Elsősorban az alapvető mezőgazdasági munkák gépesítését kell időben és jó minőségben biztosítaniuk /szántás, aratás, cséplés./" /134/ "A mezőgazdaság gépesítését továbbra is elsősorban a gépállomásokon keresztül kell megvalósítani." /135/ Ez a felfogás az 1960-as évek közepéig a gépállomások fejlődésének kibontakozását eredményezte. A 3004/1958. számú kormányhatározat határozta meg a gépállomások tevékenységét ez időszakban. /136/

2./ Politikai tevékenység

Az 1948 és 1956 közötti időszak igen feszült belpolitikai körülmények között telt el. A szocialista fordulat utáni viszonyokat a Kommunista- és Munkáspártok Tájékoztató Irodájának 1948-as elvei határozták meg. Az osztályharc éleződéséről szóló teória a nemzetközi és a belpolitikai viszonyok alakulását egyaránt áthatotta.

A proletárdiktatúra társadalmi bázisa ebben az időszakban beszűkült, a munkás - paraszt szövetség meglazulása következett be. A parasztpolitika minden réteget károsan érintett: a tsz- parasztságot csakúgy, mint a középi és kisparasztságot, nem beszélve a kulákságról. Az agrárpolitika gyakorlati megvalósítását a párt és a kormány gazdasági, politikai és adminisztratív - hatalmi eszközök alkalmazásával hajtotta végre. Kialakult az a nézet, mely szerint a politikai munka függvénye a gazdasági tevékenység. E voluntarista szemlélet szerint, hogyha a politikai vezetés eredményes, ebből automatikusan következik a termelő tevékenység javulása is. Ugyanakkor a gazdasági jellegű problémákat is politikai szempontból vizsgálták, s az éleződő osztályharc szemléletének megfelelően mérlegelték.

A politikai és gazdasági tevékenység között felszinen mozgó s egyirányú mozgást tételeztek fel, amely jóideig akadályozta a termelés gazdasági szempontú elemzésének vizsgálatát.

Ez a szemlélet hatotta át a gépállomások tevékenységének a megítélését is. A szocialista mezőgazdaság megteremtésében gazdasági és politikai feladatok végrehajtásával ruházták fel. A gazdasági szerep megítélését egészíti ki a politikai szempontú vizsgálódás, hisz a két terület igen szoros kapcsolata a kor jellemzője. Az összefüggés mindig is létező törvény, azonban hiba a kölcsönhatás elemző vizsgálatának elhanyagolása volt, amelyet a politikai és gazdasági tevékenység megjavításának utasításszerű, direktivákat közlő jellege is bizonyít. A gazdasági, üzemi működés politikai szempontú megítélése e kor egyik sajátossága, amely egyúttal a kor politikai és hatalmi viszonyainak is tükrözője.

A gépállomásokon a politikai vezetés súlyát a politikai helyettesi rendszer létrehozása biztosította, amely 1949-től 1955-ig működött. A gépállomási alappártszervezetek és a politikai helyettes kiemelt feladata a termeléssel való foglalkozása, a tsz-ek szervezése, a tsz-eknek nyújtandó politikai-gazdasági segítség különböző területei: a tsz és a gépállomás termelési terveinek a kialakítása, a munka szervezeti kérdéseiben való részvétel, a gépállomási és a tsz- dolgozók szakmai és ideológiai képzésének irányítása, a takarékosági és versenymozgalmak szervezése, tehát a gépállomás és a tsz egész tevékenysége. A politikai vezetés ellenőrizhette a termelő tevékenységet, a gazdasági vezetést felügyelte, beszámoltatta, ellenőrizte, utasította. /137/ Ez a tény a politikai helyettes és a gépállomás igazgatója közti súrlódásokat eredményezhette különösen akkor, ha a helyettesek gazdasági képzettsége, vezetői rátermettsége nem volt megfelelő. /138/

Az ÁMG politikai osztályainak a tsz-ekben és a tszcs-ékben végzett tevékenységét a járási /városi/ bizottságok felügyelik, ellenőrzik. /139/ A járási pártbizottságokkal azonban elégedetlenek, ugyanis az MDP VB szerint nem nyújtanak kellő segítséget a gépállomásoknak. /140/ Hogy ezen változtassanak, 1954-ben a járási pártbizottságokon egy titkárt jelölnek ki, aki csak gépállomási kérdésekkel foglalkozik. /141/ Mivel a termelő tevékenységen ez nem változtat, a pártszervezetek felelősségre vonása napirendi kérdéssé válik pl. a Békés megyei MDP VB ülésein. Kifogásaik: a tervlemaradás oka, hogy a pártszervezetek nem foglalkoznak eleget a termeléssel, hiányosan ellenőrzik az igazgatót, a pártvezetőségi üléseken nem számoltatják be. /142/ A politikai vezetés minden láncszeme: megyei pártbizottság, járási pártbizottság, gépállomási és tsz. pártszervezetek, továbbá az állami vezetésben a megyei tanács gépesítési csoportja, politikai osztálya, a járási tanácsok politikai osztályai, a helyi tanácsok politikai osztályai elleni kifogások a hibák kutatását, felismerésének igényét jelzik, azonban a felismerések a valósághoz nem érnek el; általában adminisztratív eszközökkel a személyi felelősségrevonást, a vezetők leváltását eszközlik. A részproblémák túlhangsúlyozása elterelte a figyelmet a fő kérdésekről. /143/ A problémák feltárását nehezítette az is, hogy a párt és az állami vezetés közt nem alakult ki kellő együttműködés. Az állami vezetés - pl. a Békés megyei ÁMG megyei igazgatója - a párt irányító szerepét csak szólamyszerűen ismeri el, a valódi együttműködés hiánya a megfogalmazás módjából is kiderül: "... munkánkban több esetben éreztük a Párt vezetőség szerepét a gépállomási igazgatóság munkájában, ... buzdította az igazgatóság kommunistáit, hogy a párton kívüliekkel válllvetve keressék meg azt a lehetőséget, amely lehetőség végrehajtásához pártunk és kormányunk megadta a módot.

A Párt vezetőség helyes útmutatása és birálata nyomán igazgatóságunk kommunistái Párt csoport értekezleten megvitták minden esetben az előttünk álló feladatok fontosságát... Kisebb hibáktól eltekintve eredményeket tudunk felmutatni." /144/

A pártélet jellemzője az egyszemélyi vezetés előtérbe helyezése. A korszak gazdasági, állami és politikai életét egyaránt ez a szemlélet hatotta át, amely a diktatorikus - centralisztikus hatalmi rendszer lényegéből következett. A vezetés jellemzőjévé vált a diktatorikus módszerek alkalmazása, különösen 1953- előtt terjedt el a fenytetés, a parancs, az utasítás. /145/ Az emberi szempontokat háttérbe szorította a teljesítménycentrikusság, a teljesítmény mögött elsikkadt az ember. Az eredmények fokozását hasonlóképpen, adminisztratív módszerekkel kívánták elérni. /146/ A vezetésnek, irányításnak ez a felfogása a pártéletet, a párt és a tömegek kapcsolatát is behatárolta.

A gépállomási és a tsz- pártszervezetek belső életének gyengesége az előbbiek következménye. Ez több területen is megnyilvánult: az előkészítetlen vezetőségi ülések, a tagjelölti munka elhanyagolása, a politikai agitáció formalizmusa éppúgy jellemzője, mint az ÁMG problémáinak, a helyi sajátosságok elemzésének az elhanyagolása. 1955-től a politikai helyettesi rendszert felváltja a függetlenített párttitkárok alkalmazása, amelytől a pártszervezetek megerősödését várják. A titkárok a gépállomással nem kerülhetnek munkaviszonyba, az értekezleten tanácskozási joguk van. /147/ A gazdasági és politikai tevékenység bizonyos mértékű szétválasztására törekednek, a valóságban egyelőre lényeges változás nem következik be. A pártszervezetek, pártbizottságok munkáját is a kampányszerűség jellemzi. A tsz-ek és tszcs-ék pártszervezeteinek labilitására, tekintélyhiányára utalnak

az MDP Központi Vezetőségének, Politikai Bizottságának és Szervező Bizottságának megállapításai, amennyiben a gépállomásokat marasztalják el, hogy nem figyelnek a tsz problémáira, nem adnak kellő segítséget, hiányos a politikai munkájuk. /148/ A pártszervezetek erősítésének feltételeit helyesen tárják fel 1953-ban. Ezek: a kollektív vezetés elvének alkalmazása, a párton belüli demokrácia visszaállítása, az önbírálat és bírálat érvényesítése, az ideológiai munka színvonalának emelése, a párt és a tömegek közti kapcsolat helyreállítása. /149/ A párt és a tömegek közti kapcsolat alakulását a pártpolitikán belüli parasztpolitika nagymértékben befolyásolta. Ennek meglazulását a diktatórikus vezetés mellett elsősorban az egyes paraszti rétegekkel szembeni magatartás formálta. Ez több területen is érzékelhető volt. Igen lassan haladt a tsz-ek pártszervezeteinek kiépítése. Megállapítják pl. Békés megyében, hogy a pártszervezetek kiépítése nem tart lépést a tsz-ek, tszcs-ék szervezésével. Ahol már van pártszervezet, az sem tölti be szerepét. A gépállomási pártszervezetek feladata volt a tsz-ek és tszcs-ék pártszervezeteinek a megszervezése, így őket marasztalják el e hiányosságokért. Az egyes paraszti rétegek felé gyakorolt politikai magatartás nem alakult megfelelően. Elismerik, hogy a szegényparaszságot nem segítették kellőképpen, a tsz-ben a középparasztot lebecsülték, a vezetőségben kellőképpen nincsenek képviselve. Az MDP ideológiájának egyik vezérelvévé vált az a felfogás, hogy a párt és a tömegek jó kapcsolatának lényege a tömegek belátása, áldozatvállalása: " a szocializmus építése, a béke védelme komoly erőfeszítéseket, áldozatkészséget, harcedzettséget, fegyelmet követel." /151/ A szocializmust nem lehet áldozatok nélkül felépíteni - vallják, így a tömegek megnyerésének gazdaságpolitikai és szociálpolitikai elvei helyett a politikai meggyőzést, a tudati azonosulást helyezték előtérbe, ez azonban az életszínvonal állandó csökkenése mellett hatástalan maradt.

Békés megyében is durván megsértették a párt parasztpolitikáját, a baloldali szektás elhajlás vált jellemzővé - állapítják meg 1954-ben. /152/ Azonban a helyes elvi kritika a gyakorlatban akadózva érezteti hatását. Az 1953-as fordulat során az "ellenség" tevékenységének a feltárására helyezik a hangsúlyt: a gépállomásokat az ellenség irányítja, az ellenség támadást indít a párt ellen, ezért az ellenséget le kell leplezni, a klerikális és a kulák reakciót, az ellenséges ideológiát /revizionizmus, oportunizmus / hatástalanítani. /153/ Ezek ellen a jelenségek ellen a pártszervek ellenőrzésének a fokozásával lépnek fel. Az MDP 1953. július 27-28-i határozata szellemét a parasztpolitikában nem tudják érvényesíteni, így a meglazult munkás- paraszt szövetség stabilizációja is késik. /154/ A politikai és gazdasági irányvonal megváltoztatásáért vagy megtartásáért kibontakozó ún. kétfrontos harcban a frontok sem képeztek mindig^{elő} határvonalat, így nehéz volt a szólamokat a valódi tenniakarástól megkülönböztetni. A politikai - ideológiai munkában, a pártvezetésben elkövetett hibák komplex elemzését csak az MSZMP képes feltárni.

A parasztpolitikában 1949-től elkövetett hibákat az alábbiakban foglalta össze: a párt egyes parasztrétegekhez fűződő kapcsolata nem alakult megfelelően. A mezőgazdasági munkások, törpebirtokosok és félproletárok szervezését elhanyagolták, a kis- és középparasztokat nem tudták megnyerni a termelőszövetkezeti mozgalomnak, a kulákok korlátozását pedig felváltotta a gazdasági felszámolásuk. Hiba volt az is, hogy a mezőgazdasági termelés színvonalának emelését alárendelték a szocialista átalakulás folyamatának. A pártban elterjedt a közvetlen, utasításokkal történő irányítás, amely különösen a gazdasági vezetésre hatott kedvezőtlenül. A párt szervezeti erősítését elhanyagolták, elválasztották azt a gazdasági szervező munkától. /155/

A kormány az alábbiakban foglalt állást az 1949-56 közötti időszak agrárpolitikáját illetően: "A Magyar Forradalmi Munkás - Paraszt Kormány teljes mértékig elítéli az elmúlt évek hibás mezőgazdasági politikáját, az erőszakos termelőszövetkezeti szervezést, a zaklatás jellegű tagosítást, mindazokat a módszereket, amelyeknek alkalmazása következtében évekre visszaesett a magyar mezőgazdaság. Mindez nemcsak a parasztságnak okozott erkölcsi és anyagi károkat, hanem az ipari munkásság és a városi lakosság ellátását is bizonytalanságban tartotta." /156/

1956 után a politikai eszközök és módszerek kerülnek előtérbe. Igyekeznek a párt és a tömegek kapcsolatát megerősíteni: a munkásosztály, parasztság, értelmiség, a városi kispolgárok, kisiparosok, kiskereskedők és pártonkívüliek együttműködését hangsúlyozzák. A hatalmi eszközök mellett még fontosabbnak tartják az eszmei-ideológiai meggyőzést, a felvilágosító munkát. A demokratikus vonások kerülnek előtérbe, amelyet a tömegszervezetek szerepének növelésével is fokozni kívánnak. /Hazafias Népfront, KISZ, nőmozgalom stb./ Eltörlik a kötelező beszolgáltatást, az erőszakos tagosításokat megszüntetik. A kormány a mezőgazdasági termelés biztonságára helyezi a hangsúlyt. Visszaállítják a termelők anyagi érdekeltségét, támogatják az egyénieket, a tsz-eket s minden szövetkezeti formát.

A gépállomásokat kötelezik a termelőszövetkezeti demokrácia tiszteletben tartására. Kiemelik, hogy politikai és gazdasági felelősséggel tartoznak továbbra is a tsz-ekért. A tsz-ek szervezésében a meggyőzést kell érvényesíteniük. /157/ Hangsúlyozzák a különböző szervek szövetkezetpolitikai munkájának összehangolását, a párt, állami, szövetkezeti megyei, járási és városi fejlesztési bizottságok együttműködését.

A gépállomások a termelőszövetkezeti mozgalom másodszori kibontakozása idején egyfajta agitációs központokká válnak, így politikai szerepük maradéktalan érvényesülése következhet be.

V. Gépesítés és politika

/1948 - 1956 /

Összegzés

A korabeli MDP nyilatkozatok nagyraértékelték a gépállomások helyét és szerepét a mezőgazdaság szocialista átalakításában. A "szocializmus úttörőinek" nevezték őket. Hirdették, megkönnyítik a dolgozó parasztok munkáját, korszerű talajművelésre nevelnek, bemutatják a gyakorlatban a gépi munka előnyeit, megbarátkoztatnak a nagyüzemi rendszerű munkaszervezettel, hasznosítják a tudomány eredményeit a mezőgazdaságban. Felszabadítják a dolgozó parasztot a "kulák i-gauzsorája elől", és a gyakorlatban bizonyítják a munkásosztállyal való szövetségnek s a munkásosztály vezetésének a hasznosságát. "Az osztályellenesség rágalmai ellenére a dolgozó parasztság egyre inkább fordul bizalommal és reménységgel a gépállomások felé... Az ötéves terv folyamán a gépállomások, az állami gazdaságok, a szövetkezetek gyökeresen átalakítják a falu társadalmát." /158/

Ezek a megfogalmazások azonban inkább a vágyakat, az elvárásokat közvetítették, mintsem a valóságot. Kétségtelen a gépállomások úttörő szerepe a mezőgazdasági gépi technika megismertetésében és elterjesztésében, azonban hatékony működésüknek sem anyagi-gazdasági, sem politikai-társadalmi feltételei nem voltak elégségesek az 1948-1956 közötti időszakban.

A gépállomási rendszer megszületésének körülményeit az 1948 utáni gyorsított ütemű szocialista építés, az ezt befolyásoló nemzetközi viszonyok, az osztályharc éleződéséről kialakított elmélet indította el. A gazdaságpolitikára, így a parasztpolitikára is hatást gyakorló nézet az agrárkérdés és az agrártársadalom gazdasági és társadalmi kérdéseinek politikai és katonai szempontú felfogását eredményezte.

A mezőgazdaság termelési viszonyainak szocialista átalakítása ezért gyorsul fel, a felgyorsítás a fokozatosság és az önkéntesség elvének betartására nem képes, az állami támogatás pedig kevésnek bizonyul. Ez a gyorsított ütem váltja ki a parasztpolitika torzulásait, ez nyomja rá bélyegét a gépállomások működésére, szerepének beteljesülését pedig hátráltatja.

Az 1948 utáni korszakban a munkás-paraszt szövetségnek nem a megszilárdulása - mint ahogy ezt várták -, hanem a meglazulása következett be. A kollektivizálás fokozatos kiterjesztését mellőzve - a felgyorsított változásokat a parasztság tudati azonosulása nem követte, így a munkás - paraszt szövetség szocialista tartalmú továbbfejlődése elakadt. Csak az 1956-os ellenforradalom utáni konszolidáció hoz változást. Az ezután kibontakozó kollektivizálásban a párt a parasztság egyetértésére támaszkodva vezet és bontakoztatja ki a "második agrárforradalom", a "szocialista agrárátalakulás" folyamatát, amely megszünteti végül is népgazdaságunk kettős alapját. A helyes elvi korrekciók így válhattak az 1957 után meggyorsuló kibontakozás lendítőerejévé, és igazolhatták a kollektivizálás e második szakaszában a gépállomások létjogosultságát is.

A gépállomások szerepe és helye ebben a szakaszban nyeri el valódi tartalmát. Története kezdetben összefonódott a munkásosztály hatalomra jutásának történetével majd a szocializmus alapjának a lerakásával. E második szakaszban a gazdasági feltételek megteremtésére helyezik a hangsúlyt, így a gépállomások fejlődése, a gépi technika általánossá válása a tsz-ek szervezésének fontos gazdasági feltétele, az állami támogatás eszköze. Mindezzel a politikai módszerek differenciáltabb alkalmazása: a meggyőzés, az önkéntesség és a fokozatosság elveinek a betartása párosul.

A gépállomások történetének első időszaka is érdekes tanulságokkal szolgál. A párt parasztpolitikájában betöltött szerepük mindenképpen ellentmondásosan alakult; az agrárpolitikai elvek érvényesítését az agrárpolitika torzulásai miatt nem tudták végrehajtani, a paraszttársadalom ellenállásába ütközött gazdasági és politikai tevékenységük is. Azonban mégsem állítható, hogy a gépállomási rendszer felesleges kitérő, mivel az ötvenes évek második felétől a tsz-ek gépesítése következik be, s a gépállomások elsorvadása, gépjavítóvá válása veszi kezdetét. Ugyanis a gépesítéssel kapcsolatos technikai tudás megszerzése, műhelyszerű, tömeges kiképzése a gépállomási rendszerrel volt csak felgyorsítható.

Továbbá a földreform következtében jellemzővé vált kisárutermelő parasztgazdaság saját gépesítésének nagyobb anyagi korlátai voltak, mint az állami erővel bekövetkező, a mezőgazdaság szocialista nagyüzemesítéséhez kapcsolódó, a Szovjetunió történelmi tapasztalatait is hasznosító gépállomási rendszernek. A mezőgazdasági gépi technika tömeges alkalmazása mindenképpen csak koncentrált, üzemszerű formában volt megoldható. Ez a rendszer azonban csak a mezőgazdaság extenzív fejlesztéséhez járult hozzá, másrészt a szocialista termelési viszonyok mielőbbi megteremtésében csak a kezdetet jelentette.

A politika elsőbbségét lassan váltotta fel a gazdaság és politika, a gépesítés és politika kölcsönhatását figyelembe vevő, az adottságokhoz igazodó reális felfogás. A gépállomások története egyúttal előtörténete a mezőgazdasági gépgyártás s az iparszerű mezőgazdasági termelés kialakulásának, így gazdasági és politikai szerepe e tekintetben is figyelmet érdemel.

VI. Jegyzetek, hivatkozások

1. Szabó Bálint: Felszabadulás és forradalom.
Akadémiai Kiadó Budapest, 1975. 35.01.
2. Az MKP Központi Vezetőségének állásfoglalása a föld-reform kérdésben, Debrecen, 1945. I.28.
A Magyar Kommunista Párt és Szociáldemokrata Párt határozatai 1944-1948.
Kossuth Könyvkiadó, 1979. 51.o.
3. Donáth Ferenc: Reform és forradalom
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977. 93.ol.
4. Uo. 95. ol.
5. A Baloldali Blokk nyilatkozata a népi erők összefogásának megszilárdításáról és céljairól 1946.V.26.
A Magyar Kommunista Párt és Szociáldemokrata Párt határozatai 1944-1948.
Kossuth Könyvkiadó, 1979. 623-625.ol.
6. Az MKP III. kongresszusának határozata
1946.IX.28. - X.I.
Uo. 271.ol.
7. Az MKP III. Kongresszusán elfogadott programtervezet a mezőgazdasági termelés fejlesztésére, a dolgozó parasztság helyzetének megjavítására.
1946.IX.28 - X.I.
Uo. 282. ol.
8. Az MKP hároméves tervjavaslata 1947. I.11-12.ol.
Uo. 318.ol.

9. Uo. 358. ol.
10. Uo. 391. ol.
11. Uo. 317-319. ol.
12. Uo. 355. ol.
13. Irányelvek az MKP gazdaságpolitikájához
1948. II. 12.
A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt
határozatai 1944-1948
Kossuth Könyvkiadó, 1979, 538. ol.
14. Uo. 543. ol.
15. Uo. 544. ol.
16. Uo. 545. ol.
17. Uo. 539. ol.
18. Uo. 544. ol.
19. Sztálin: A leninizmus kérdései,
Az iparfejlesztés üteméről és a város és a falu össze-
fogásának új formáiról.
Szikra Kiadó Budapest, 1953. 300. ol.
20. Az MKP szövetkezeti irányelvei 1948. IV.22.
A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt
határozatai 1944-1948.
Kossuth Könyvkiadó, 1979. 569. ol.
21. Uo. 579. ol.
22. Gerő Ernő: Harcba a szocialista népgazdaságért.
Válogatott beszédek és cikkek 1944-1950.
Szikra Kiadó, Budapest 1950. 22. ol.
23. Az MDP programnyilatkozata 1948. VI.12-14
A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt
határozatai 1944-1948
Kossuth Könyvkiadó 1979, 595. ol.

24. Orbán Sándor: Két agrárforradalom Magyarországon
/Demokratikus és szocialista agrárátalakulás 1945-1961./
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1972.
25. Szabó Bálint: Felszabadulás és forradalom
Akadémiai Könyvkiadó, Budapest, 1975. 119-120. ol.
26. Donáth Ferenc: Reform és forradalom
Akadémiai Könyvkiadó Budapest, 1977. 107. ol.
27. Uo. 95. ol.
28. Gerő Ernő: Harcba a szocialista népgazdaságért.
Válogatott beszédek és cikkek 1944-1950.
Szikra Kiadás Budapest, 1950. 373. Ol.
29. A magyar népi demokrácia története 1944-1962.
Kossuth Könyvkiadó, 1978. 191. ol.
30. A békéscsabai MEZŐGÉP volt igazgatójának, Kiss Sándor-
nak szóbeli közlése alapján.
31. Békéscsabai MEZŐGÉP Központi Irattár: A mezőberényi
Gépjavitó Állomás részére épület igénybevétele, Kohári
György felderítése. XIV. /14/
32. Békés megye mezőgazdaságának fejlődése
Békéscsaba, 1958.
A Hazafias Népfront Békés megyei Bizottságának kiadása.
Szerkeszti: Albel Andor, Békéscsaba, 1959.
33. Békés megyei Levéltár /a továbbiakban BmL/ XX III.9.,
továbbá 16
A magyar népi demokrácia története 1944-1962.
Kossuth Könyvkiadó, 1978. 181. ol.

34. Dr. Fazekas Béla: Mezőgazdaságunk a felszabadulás után. Mezőgazdasági Könyvkiadó, Budapest 1967.
35. Markos György: Magyarország gazdasági földrajza Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1962. 70. tábla 294. ol.
36. BmL XXIII.9.
85
az MDP 1953. júniusi párthatározata, az MDP 1954-es III. Kongresszusa
37. BmL XXIII.9.
55
Vegyes iratok
38. BmL XXIII.9.
55
Ügyrend az Állami Mezőgazdasági Gépzem Megyei Központja részére. Földművelésügyi Minisztérium VIII. /ÁMG/ Főosztály, 1951. július 1.
39. BmL XXIII.9.
1
, az ÁMG Megyei Központ iratai: 143/1950 /V.18./MT. számú rendelet, 1 § 4/a.
40. Ugyanaz, mint a 38., továbbá BmL XXIII.9.
5
4-7. ol, továbbá Mezőgazdasági Értesítő II.évf.9.sz.: Állami Mezőgazdasági Gépzem Megyei Központja részére A Földművelésügyi Minisztérium VII. /ÁMG/ Főosztálya, 1951. július 1.
41. Hatályos kormányrendeletek és kormányhatározatok 1945-1963. BP. 1964. 1026/1957. /II.2./ Kormány számú határozat a Gépállomások szervezetének és működésének szabályozásáról; Mezőgazdasági Értesítő VIII. évf. 15.sz. 1957.ápr.17.
42. Mezőgazdasági Értesítő V, évf. 9.sz. 1954.III.3. A földművelésügyi miniszter 2/1954./III.4./ FM.számú rendelete a gépállomási szerződések megkötéséről és a gépi munkák díjának újabb megállapításáról.

43. Mezőgazdasági Értesítő VI. évf. 8.sz. 1955.II.19.
A földművelésügyi miniszter 4/1955. /II.19./ FM. számú rendelete a gépállomási szerződések megkötéséről és a gépi munkák díjának megállapításáról
44. Mezőgazdasági Értesítő VII. évf. 5.sz. 1956.II.1.
A földművelésügyi miniszter 1/1956.II.1. FM.számú rendelete a gépállomási szerződések megkötéséről
45. Mezőgazdasági Értesítő 3.sz. 1952. I.19.
46. BmL XXIII.9.
1
47. BmL XXIII.9.
26 Terv és üzemgazdasági szakcsoport feladatai 1954., továbbá Mezőgazdasági Értesítő V.évf. 50.sz. 1954. XII.15.
48. Mezőgazdasági Értesítő V. évf. 50.sz. 1954.XII.15.
VIII-628-22/1954.
49. Mezőgazdasági Értesítő V.évf. 50.sz. 1954.XII.15.
15.202/1954. sz. földművelésügyi miniszter utasítása
50. Békéscsabai MEZŐGÉP Központi Irattár; Békés megye számszaki mérlegbeszámolója 1957.
51. Gerő Ernő: Harcba a szocialista népgazdaságért
Válogatott beszédek és cikkek 1944-1950.
Szikra Kiadás, Budapest 1950. 395-397. ol.
52. Uo.
A Magyar Dolgozók Pártjának agrárpolitikája a szocializmus építése idején.
A Központi Pártiskolán tarott előadás vázlata.
1949. IX.10-én.
Szikra Kiadás, Budapest, 1950. 427 ol.

53. MSZMP Békés megyei Párt Archívuma 1955.I.4.-i MB ülés jegyzőkönyve 27 fond. 24 öf. 12 lap XXIV. dosszié.
54. Megyei Tanács VB Mezőgazdasági Osztály Központi Irattár Acs.34.doboz, 637 rsz. XXII.2. 1953.dec.8.
55. Mezőgazdasági Értesítő V. évf. 25.sz. 1954. VI.28. Birósági Határozatok. Termelőszövetkezetek, állami gazdaságok, géppálmások tulajdonába vagy birtokába került magántárgyak tekintetében támasztott igények. A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Biróságának Elvi Tanácsa, IX. számú elvi döntés 533. ol.
56. KSH Adatok és adalékok a népgazdaság fejlődésének tanulmányozásához 1949-1955. Budapest. 1957. 160. ol.
57. Uo. 261. ol.
58. Uo. 267. ol.
59. Uo. 267-268. ol.
60. Orbán Sándor: Két agrárforradalom Magyarországon /Demokratikus és szocialista agrárátalakulás 1945-1961./ Akadémiai Kiadó Budapest, 1972.
61. Dimény Imre: Mezőgazdaságunk traktorszükségletét meghatározó tényezők Akadémiai Kiadó Budapest 1961. 34.ol.
62. Markos György: Magyarország gazdasági földrajza Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest, 1962. 68. tábla, részlet, 292.ol.

63. Békés megye mezőgazdaságának fejlődése
Kiadja a Hazafias Népfront Békés megyei Bizottsága
Szerkeszti: Albel Andor Békéscsaba, 1959. 173. ol.
64. BmL XXIII.9.
5
65. KSH Adatok és adalékok a népgazdaság fejlődésének
tanulmányozásához 1949-1955 Budapest 1957. 160. ol.
66. Dr. Fazekas Béla: Mezőgazdaságunk a felszabadulás után
Mezőgazdasági Könyvkiadó Budapest, 1967.
67. KSH Békés megyei Igazgatósága Békés megye fontosabb
statisztikai adatai 1956. I. évf. Békéscsaba 1957.
30. ol. részlet
68. KSH Adatok és adalékok a népgazdaság fejlődésének ta-
nulmányozásához 1949-1955 Budapest 1957. 65. ol.
69. Uo. 269. ol. részlet
70. Uo. 272. ol.
71. Számvetés a párt X. Kongresszusa előtt
MSZMP Békés megyei Végrehajtó Bizottsága 1966. 61. ol.
72. KSH Adatok és adalékok a népgazdaság fejlődésének ta-
nulmányozásához 1949-1955 Budapest, 1957. 236. ol.
73. MSZMP Békés megyei Párt Archivuma 27 fond. 9 ol.
1951. júl. 23-i VB ülés jegyzőkönyve 4. lap, IX. dosszié,
továbbá Számvetés az MSZMP kongresszusa előtt Békéscsaba
1959. 38-39. ol.

74. Békés megye mezőgazdaságának 30 éve
Kiállítási anyag
75. KSH Adatok és adalékok a népgazdaság fejlődésének tanulmányozásához 1949-1955 Budapest, 1957. 274.ol.
76. Uo. 239.ol.
77. Uo. 271. ol.
78. BmL XXIII.9.
16
79. KSH Békés megyei Igazgatósága
Békés megye fontosabb statisztikai adatai 1956.I.évf.
Békéscsaba 1957. 134.ol.
80. Dimény Imre: Mezőgazdaságunk traktorszükségletét meghatározó tényezők
Akadémiai Kiadó Budapest, 1961. 39.ol.
81. Uo. 38.ol.
82. Uo. 40.ol.
83. KSH megyei Igazgatósága
Békés megye fontosabb statisztikai adatai
1956. I. évf. Békéscsaba 1957. 138.ol.
84. Békés megye mezőgazdaságának fejlődése
Békéscsaba 1958. 176.ol.
85. KSH Adatok és adalékok a népgazdaság fejlődésének tanulmányozásához 1949-1955. Budapest, 1957. 276.ol.
86. 1054/1953./IX.19./ számú minisztertanácsi határozat;
Növénytermelési munkák minőségének ellenőrzése.
Hatályos kormányrendeletek és kormányhatározatok 1945-1963
Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest, 1964.

87. Békés megyei Tanács Mezőgazdasági Osztály
Központi Irattár
VB Határozatok 1956/57
88. KSH Adatok és adalékok a népgazdaság fejlődésének tanulmányozásához 1949-1955 Budapest 1957. 27o.öl.
89. KSH Békés megyei Igazgatósága Békés megye fontosabb statisztikai adatai 1956. I. évf. Békéscsaba 1957. 137.öl.
90. Békéscsabai MEZŐGÉP Központi Irattár Mérlegjegyzőkönyvek 1957-58. 21 gépállomás összetett adatai
91. BmL XXIII.9.
1 1952.
92. Uo.
93. Uo.
94. Mezőgazdasági Értesítő V. évf. 18.sz. 1954. V.5.
95. MSZMP Békés megyei Párt Archívuma VB jegyzőkönyv 1952. V.12., XIV. dosszié 27 fond. 14.öl.
96. Mezőgazdasági Értesítő 1954. II. félév V. évf. 56.sz. 160/1954. FM.sz. rendelet, továbbá 99/1953. FM.sz. utasítás VI. évf. 38.sz. 1953. júl. 20.
97. MSZMP Békés megyei Párt Archívuma
MB ülés határozati javaslata, 1951. XII, XI. dosszié.
5. lap 27 fond. 11 öl., továbbá XXIV. dosszié
98. Békéscsabai MEZŐGÉP Központi Irattár 365-ös irat

99. Mezőgazdasági Értesítő VI. évf. 10.sz., 1955.III.2.
2-6 ol., továbbá
BmL XXIII.9.
26
100. Mezőgazdasági Értesítő VI. évf. 28.sz., 1955. VI.29. ,
továbbá BmL XXIII.9.
26
101. Statisztikai Időszaki Közlemények 76. kötet. Munka-
erőhelyzet 1949-1964. január 1. Központi Statisztikai
Hivatal 1965/9. Részlet
102. Uo.
103. BmL XXIII.9.
16 , továbbá KSH Békés megyei Igazgatósága
Békés megye fontosabb statisztikai adatai 1956.I.évf.
Bcs. 1957. 136.ol.
104. BmL XXIII.9.
5
105. Mezőgazdasági Értesítő 1952. 2.sz. 11.ol.
106. KSH Adatok és adalékok a népgazdaság fejlődésének ta-
nulmányozásához 1944-1955 Bp. 1957. 276-278.ol.
107. KSH Békés megyei Igazgatósága Békés megye fontosabb
statisztikai adatai. Bcs. 1957. 196.ol., továbbá
1960-as kiadás 226. oldala
108. Mezőgazdasági Értesítő 1952.I. félév 1.sz. 3.ol.
A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának 1039/1951
/XII.23./ sz. határozata a termelőszövetkezetekben
dolgozó gépállomási traktorvezetők és munkagépkezelők
munkaegységben való részesedéséről
109. Mezőgazdasági Értesítő 1955. V.24., VI. évf. 23.sz.,
1955. XI.10. 47.sz.

110. Békéscsabai MEZŐGÉP Központi Irattár 365-ös irat.
Pénzügyek, személyi ügyek, vizsgálati jegyzőkönyvek,
panaszügyek 1956 első fele
111. Mezőgazdasági Értesítő III. évf. 5.sz. 1952.II.2.;
III. évf, 23.sz. 1952.V.24. Kormányhatározat 1014/
1952.V.18., V. évf. 17.sz. 1954.IV.28, VI.évf.28.sz.
1955. VI.29, VIII. évf. 38.sz. 1957.IX.25.
112. MSZMP Békés megyei Párt Archivuma Megyei Bizottság
üléseinek jegyzőkönyve 1951.
113. Békéscsabai MEZŐGÉP Központi Irattár Földművelés-
ügyi Minisztérium Gépállomások Főigazgatósága,
MEDOSZ Elnöksége, DISZ Központi Vezetősége: VIII.
62-30/1956-os irat
114. Mezőgazdasági Értesítő V. évf. 23.sz. 1954.VI.9.
115. BmL ^{XXIII.9.} 3. rakt. 9. doboz, 26. dosszié
117. Békéscsabai MEZŐGÉP Központi Irattár 1955.Fegyelmi
ügyek. Békés megye Tanácsa Végrehajtó Bizottságának
Mezőgazdasági Igazgatósága
118. Uo.
119. Békéscsabai MEZŐGÉP Központi Irattár 365-ös irat: a
földművelésügyi miniszter leirata 1956.
120. Békéscsabai MEZŐGÉP Központi Irattár, 1957. Mérleg-
jegyzőkönyvek
121. Uo.

122. BmL XXIII.9.
1 1953.IX.14, továbbá békéscsabai MEZŐGÉP
Központi Irattár 628-as irat 1956.IX.23, 1955 Fegyelemi
ügyek, 187/1956-os irat
123. MSZMP Békés megyei Párt Archivuma MB ülés jegyzőkönyve
1955.I.4. 27 fond. 24 öI., XXIV. dosszié.
124. Békéscsabai MEZŐGÉP Központi Irattár 1957. évi gaz-
dasági beszámoló 4.öI.
125. MSZMP Békés megyei Párt Archivuma VB jegyzőkönyv
1952. V.12. XIV. dosszié, 27 fond. 14 öI. A nagyszé-
nási termelőszövetkezet adatai között.
126. KSH Adatok és adalékok a népgazdaság fejlődésének ta-
nulmányozásához 1949-1955 Bp. 1957. 243. öI.
127. Mezőgazdasági Értesítő VI. évf. 33.sz. 1955.aug.3.
128. BmL XXIII.9.
8
129. Mezőgazdasági Értesítő V. évf. 8.sz. 1955.
130. Berend T. Iván: A szocialista gazdaság fejlődése
Magyarországon 1948-1968. Kossuth Könyvkiadó,
Közigazdasági- és Jogi Könyvkiadó 1974. 144-145.öI.
131. Berend T.Iván: A szocialista gazdálkodás fejlődése
Magyarországon 1948-1968. Kossuth Könyvkiadó és
Közigazdasági- és Jogi Könyvkiadó 1974. 92.öI.
132. Mezőgazdasági Értesítő VIII.évf. 8.sz. 1957. 77.öI.
Kormányhatározatok
133. Az MSZMP agrárpolitikájának tézisei 1957. július 117.öI.
134. Uo. 114.öI.

135. Az MSZMP Központi Bizottsága Titkárságának határozata a termelőszövetkezetek politikai, gazdasági és szervezeti megszilárdításáról 1957. aug. 13.
136. Békés megyei Tanács Mezőgazdasági Osztály, Központi Irattár: 3004/1958. számú kormányhatározat.
137. MSZMP Békés megyei Párt Archivuma 1952.V.12.VB ülés jegyzőkönyve 11. lap, 27 fond. 12 ö1.
138. MSZMP Békés megyei Párt Archivuma 1952.II.18-i VB ülés jegyzőkönyve 11. lap 27 fond. 12 ö1.
139. Pártépítés Kiskönyvtára 25.sz. A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének, Politikai Bizottságának és Szervezési Bizottságának fontosabb határozatai Szikra Bp. 1951. 51. ol.
140. MSZMP Békés megyei Párt Archivuma 1952.II.18-i VB ülés jegyzőkönyve 27 fond. 12 ö1; továbbá 1952.V.12. 27 fond. 14 ö1. XIV. dosszié 13.1.
141. Uo. VB ülés jegyzőkönyve 1955. IX.16.
142. Uo. VB ülés jegyzőkönyve 1952. II.18. 27 fond. 12 ö1., továbbá 1952.V.12. XIV. dosszié 27 fond. 14 ö1.
143. Uo. 1951 MDP Megyei Bizottság üléseinek jegyzőkönyve, továbbá 1952. II.28. VB ülés jegyzőkönyve 27 fond. 12 ö1.
144. MTVB Mezőgazdasági Osztály Gépállomási Igazgatóság Bcs. 20/202/1954 /TS/ZM/irat, 1954.II.18.
BmI. XXIII.
9
145. MSZMP Békés megyei Párt Archivuma 1954.III.26.-i választmányi ülés jegyzőkönyve

146. Uo. 1955. I.4. XXIV. 27 fond. 24 ö.1.
147. Békéscsabai MEZŐGÉP Központi Irattár 187/1956.
148. Pártépítés Kiskönyvtára 25.sz. 52.öl.
149. MSZMP Békés megyei Párt Archivuma
1953.X.24. Megyei Választmányi ülés jegyzőkönyve
150. Uo. 1954. III.26. válaszmányi ülés jegyzőkönyve.
Határozati javaslat III. dosszié
151. Pártépítés Kiskönyvtára 25.sz. 102-103.öl.
152. MSZMP Békés megyei Párt Archivuma 1954.III.26.
Választmányi ülés jegyzőkönyve Határozati javaslat
III. dosszié
153. Uo. 1953-54 szemlejegyzőkönyvek 5.
1953. X.24. megyei pártválasztmányi ülés jegyzőköny-
ve
Uo. 1954. III.24. MB jegyzőkönyv, MB választmányi
ülés jegyzőkönyve 1954. III.26.
154. Uo. 1954. III.26. Választmányi ülés jegyzőkönyve
27 fond. 3 ö.1. III. dosszié
155. Az MSZMP agrárpolitikájának tézisei 1957. július
156. Mezőgazdasági Értesítő VII. évf. 43.sz. 1956. XII.27.
A Magyar Forradalmi Munkás - Paraszt Kormány felhívá-
sa a parasztsághoz
157. Békéscsabai MEZŐGÉP Központi Irattár 373/1957 Föld-
művelésügyi miniszter leirata 52308/1957 sz., 1026/
1957 MT határozat szerint

158. Pártépítés Kiskönyvtára 25.sz. A Magyar Dolgozók
Pártja Központi Vezetőségének Politikai Bizottsá-
gának és Szervező Bizottságának fontosabb határo-
zatai

Szikra Kiadás Bp. 1951. 79-80. ol.

VII. Források, bibliográfia

Források

1. Békés megyei Levéltár
Állami Mezőgazdasági Gépüzem Békés megyei Központja
Békés megyei Tanács VB. Mezőgazdasági Igazgatósága
Gépállomási Osztály 1950-1955 iratanyaga /XXIII.9./
2. MSZMP Békés megyei Párt Archívuma
VB ülés jegyzőkönyvei
3. Békés megyei MEZŐGÉP Irattára
187, 628, 365 számú iratanyag
4. Békés megyei Tanács Mezőgazdasági Osztály Központi
Irattára
36. doboz 637.rsz. XXIII.2. iratok

Bibliográfia

1. A Magyar Kommunista Párt és Szociáldemokrata Párt
határozatai 1944-1948.
Kossuth Könyvkiadó, 1979.
2. Sztálin: A leninizmus kérdései.
Szikra kiadás, 1953.
3. Gerő Ernő: Harcban a szocialista népgazdaságért.
Szikra Kiadás Budapest, 1950.
4. Politikai helyzet és a párt feladatai.
Az MDP Központi Vezetősége 1955. március 2-4-i ülésének
határozata.
Szikra Kiadás Budapest, 1955.

5. Pártépítés Kiskönyvtára 25.sz.
A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének Politikai Bizottságának és Szervező Bizottságának fontosabb határozatai
Szikra Kiadás Budapest, 1951.
6. Mezőgazdasági Értesítő 1952-1957.
A Földművelésügyi Minisztérium hivatalos lapja
7. Hatályos kormányrendeletek és kormányhatározatok 1945 - 1963.
Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó
Készült a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 2016/1963./VII.14./ határozata alapján.
Budapest, 1964.
8. Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye, 1959.
9. Központi Statisztikai Hivatal: Adatok és adalékok a népgazdaság fejlődésének tanulmányozásához, 1949-55.
Budapest, 1957, 1960.
10. Központi Statisztikai Hivatal: Békés megye fontosabb statisztikai adatai, Békéscsaba, 1957-1960.
11. Békés megye mezőgazdaságának fejlődése
Kiadja a Hazafias Népfront Békés megyei Bizottsága
Szerkeszti: Albel Andor
Békéscsaba, 1958.
12. Berend T.Iván: Gazdaságpolitika az első ötéves terv megindításakor 1948-1950.
Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1964.

13. Kiss István: Népgazdaságunk vezetésének néhány gyakorlati és elméleti kérdéséről, Kossuth Kiadó, 1957.
14. Dr. Fazekas Béla: Mezőgazdaságunk a felszabadulás után, Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 1967.
15. Orbán Sándor: Két agrárforradalom Magyarországon /Demokratikus és szocialista agrárátalakulás 1945-1961./ Akadémiai Kiadó, Budapest, 1972.
16. Berend T.Iván: - Ránki György: A magyar gazdaság száz éve.
Kossuth Könyvkiadó és Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó
Budapest, 1972.
17. Berend T.Iván: A szocialista gazdaság fejlődése Magyarországon 1945-1968.
Kossuth Könyvkiadó és Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1974.
18. Berend T.Iván: A szocialista gazdaságpolitika három évtizede Magyarországon 1945-1975.
Gazdaság III.évf. 1sz. 1975. III.
19. A magyar népi demokrácia története 1944-1962.
Kossuth Könyvkiadó, 1978.
20. Húsz év.
Tanulmányok a szocialista Magyarország történetéből
Kossuth Könyvkiadó, 1964.
21. Két évtized
Tények és adatok a szocialista Magyarország húsz éves fejlődéséből
Kossuth Könyvkiadó, 1965.

22. A népi Magyarország negyedszázada.
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1972.
23. Szabó Bálint: Felszabadulás és forradalom
Tanulmányok
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975.
24. Donáth Ferenc: Reform és forradalom
Akadémiai Kiadó, Budapest 1957.
25. Markos György: Magyarország gazdasági földrajza
Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1962.
26. Dimény Imre: Mezőgazdaságunk traktorszükségletét
meghatározó tényezők
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1961.

15-65/1984.
.....bksz.

Tárgy: Horváth Erzsébet
.....
doktori szigorlata.
Melléklet: 1 db disszertáció

Dr. Serfőző Lajos elvtársnak
tszv. egyetemi tanár

H e l y b e n

Professzor Elvtárs!

Mellékelve . Virágné Horváth Erzsébet: A gépállomások szerepe a . . .
Kommunista Párt parasztpolitikájának alakulásában - különös tekintettel
a Békés megyei gépállomásokra /1945-1956/
című doktori értekezését tisztelettel felkérem, hogy azt megbirálni
szíveskedjék. Legyen szabad Professzor Elvtárs szives figyelmét fel-
hívnom tanácsülésünk ama határozatára, amely a birálat elkészítésének
és benyújtásának legkésőbbi határidejét a kézhezvételtől számított
harmadik hónap utolsó napjában állapította meg.

A mellékelt értekezést a birálat elkészítése után szíveskedjék átadni
tanszéke könyvtárosának leltárba vétel és a könyvtárban való elhelye-
zése céljából.

Szeged, 1984. okt. 1.

.....
dékánhelyettes

A kiadmány hiteles:

...
főelőadó

Kapták: Dr. Serfőző Lajos professzor
Dr. Rácz János professzor
..... társbiráló